

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra obecné lingvistiky

Emoce v médiích

magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Jaroslav Krbec

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Veselovská, Ph.D.

Olomouc

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci „Emoce v médiích“ vypracoval samostatně za použití uvedené literatury a informačních zdrojů.

V Olomouci

dne 16.8. 2016

Podpis

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Kateřině Veselovské, Ph.D. za vedení této práce. Dále děkuji svým rodičům a blízkým, na které jsem mohl v průběhu psaní této práce spoléhat.

Abstrakt

Název práce: Emoce v médiích

Autor práce: Bc. Jaroslav Krbec

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Veselovská, Ph.D.

Počet stran a znaků: 69 stran, 118 100 znaků

Počet příloh: 1 CD/DVD

Abstrakt:

Tato magisterská diplomová práce je zaměřena na zkoumání principů konstrukce emocionálního významu v češtině, dále pak na popis některých prostředků emocionálního vyjadřování ve vybraných českých médiích. Vymezen je pojem emocionalita ve vztahu k běžně užívaným pojmům příbuzným a také opozitním. Ilustrována je škála interdisciplinárních přístupů, které s problematikou emocionality pracují. Prvním cílem práce je kompilace poznatků o lingvistických aspektech konstrukce emocionálního významu s přihlédnutím k možnostem jeho automatického zpracování počítačovými metodami. Popis je veden napříč jazykovým plánem, zohledňuje tedy lexikální, morfosyntaktickou, sémantickou a pragmatickou rovinu. Druhým cílem práce je aplikace vybraných (a dále popsaných) metod a nástrojů pro prvotní analýzu a komparaci zpracování tématu migrační krize u internetových periodik *blesk.cz* a *novinky.cz*. Vytvořen je tak koncept lexikální charakteristiky zvoleného frekvenčního intervalu, ze kterého vyvstávají možné směry pro budoucí analýzy větších datových objemů. Získaná data jsou v rámci analytických výstupů dále interpretována a porovnána.

Klíčová slova: emoce, emocionalita, morfologie, lexikologie, syntax, blesk, novinky, zpravodajství

Abstract

Title: Emotions in Media

Author: Bc. Jaroslav Krbec

Supervisor: Mgr. Kateřina Veselovská, Ph.D.

Number of pages and characters: 69 pages, 118 100 characters

Number of appendices: 1 CD/DVD

Abstract:

This master's thesis focuses on researching emotional meaning construction principles in the Czech language, furthermore focuses on the description of some emotional means which are also used in selected Czech media. The concept of emotionality is defined in relation to commonly used concepts related and opposite as well. The range of interdisciplinary approaches which deal with emotionality is illustrated. The first aim of this thesis is to compile knowledge of linguistic aspects of emotional meaning construction taking the potential of automatic computational processing into account. Description is given from across the complete language plan so it deals with lexical, morphosyntactic, semantic and pragmatic level. The second aim of this thesis is to apply selected (and further described) methods and tools to provide a pilot analysis and comparison of migration crisis topic processing in web journals blesk.cz and novinky.cz. Certain concept of lexical characteristics for selected frequency range is made which also leads to outline some future analyses of bigger datasets. Obtained data are used for interpretation and comparison.

Keywords: emotions, emotionality, morphology, lexicology, syntax, blesk, novinky, news

Obsah

Úvod	7
Teoretická východiska	9
1 Emocionalita	9
1.1 Vymezení pojmu.....	9
1.2 Emocionalita vs. neutralita	10
1.3 Přístupy ke zkoumání emocionality	11
2 Lingvistické aspekty konstrukce emocionálního významu	17
2.1 Emocionalita v rovině lexikální.....	17
2.2 Emocionalita v rovině morfosyntaktické.....	26
2.3 Emocionalita v rovině sémantické.....	34
2.4 Emocionalita v rovině pragmatické	41
Analytický exkurz	46
3 Charakteristika a komparace lexikálního zpracování migrační krize ve zvolených internetových médiích.....	46
3.1 Stanovení hypotéz, sledovaných jevů a cílů analýzy	46
3.2 Volba tématu.....	47
3.3 Volba vzorku	47
3.4 Zpracování vzorku	48
3.5 Analytické výstupy	51
Závěr.....	62
Literatura	65

Úvod

Emoce jsou ze své podstaty přirozenou a každodenní součástí lidského života. Jejich prožívání je ryze subjektivní záležitostí, jejíž povaha je determinována značným množstvím fyziologických faktorů i vlivů vnějšího prostředí. V závislosti na rozdílnosti prožívání mohou být emoce mnoha různými způsoby také vyjadřovány.

Právě vyjadřování emocí je jednou z hlavních funkcí lidského jazyka. Tato funkce může být využita nejen k předávání informací o stavu mluvčího či dalších osob, nýbrž také k různě účinné manipulaci s příjemci. S ohledem na důležitost úlohy jazyka v mezilidské komunikaci je tedy (nejen) z lingvistického hlediska žádoucí znát způsoby a prostředky emocionálního vyjadřování. Projevy emocionality pak lze vedle širokého spektra metod introspektivních a kvantitativních zpracovávat také s jistou mírou automatizace, která je dána možností počítačového zpracování. Toho je v současnosti využíváno především k automatické detekci, extrakci a následné klasifikaci emocionálních jazykových jevů. Jednou z hlavních výhod počítačových metod je možnost zpracování velkých objemů dat. Na jejich základě pak lze pozorovat určité ustálené vzorce a schémata, kterých lze využít při tvorbě praktických aplikací.

Základním cílem předkládané diplomové práce je kompilace poznatků o konstrukci emocionálního významu v češtině. Jelikož se stejnými či příbuznými tématy zabírá značné množství prací napříč obory, vymezujeme nejprve samotný pojem *emocionalita* tak, abychom předešli možnosti desinterpretace. Stručně dále ilustrujeme množství přístupů ke zkoumání emocionality. Hlavní částí diplomové práce je následný komplexní popis lingvistických aspektů konstrukce emocionálního významu. Postupně se tak zaměřujeme na prostředky roviny lexikální, morfosyntaktické, sémantické a pragmatické. Vedle popisu prostředků jednotlivých jazykových rovin zohledňujeme také možnost jejich počítačového zpracování.

Navazující analytický exkurz je prvotní sondou pro možnosti rozsáhlejší analýzy a komparace mediálních obsahů. Navržen je v této práci především jako charakteristika a komparace lexikálního zpracování tématu uprchlické krize. Průběžně jsou zde popisovány také další metody a nástroje užitá k teoretickému ukotvení analytických kroků. Pro porovnání byla vybrána periodika *blesk.cz* a *novinky.cz*. V drobných specializovaných korpusech sledujeme výrazové prostředky stanoveného frekvenčního pásma, určujeme jejich polaritu a zastoupení slovnědruhových kategorií, případně také výskyt mezi klíčovými slovy. Zjištěná

data uvádíme pro přehlednost v tabulkách, interpretujeme a využíváme pro možnost komparace obou sledovaných periodik.

Teoretická východiska

V této části práce představíme teoretická východiska, některá z nich dále využijeme pro interpretaci a komparaci v rámci části praktické. Vymezíme nejprve samotný pojem *emocionalita* a jeho chápání napříč autorským spektrem. Nastíníme různé specifické či interdisciplinární přístupy, které byly a jsou ke studiu emocionality využívány. Jelikož je emocionální význam tvořen mnoha lingvistickými aspekty, přejdeme dále k popisu konstruování emocionálního významu na lexikální, morfosyntaktické, sémantické a pragmatické rovině.

1 Emocionalita

Problematika emocionality se ustavila jako objekt zájmu již v období 50. let 20. století. Stala se od té doby cílem studia mnoha jednotlivých disciplín, ale také interdisciplinárních přístupů v rámci psychologie, filosofie, etnologie, sociologie či lingvistiky (Dirven, Niemeier, 1997, s viii). V českém prostředí se tomuto tématu věnovali například J. Zima (1961) či M. Grepl (1967). Tato díla lze označit za dominantně stylistická (viz níže kap. Přístupy ke zkoumání emocionality). Motivací pro další studium emocionality se stalo potenciální využití v mnoha výše zmíněných disciplínách, také však vývoj nových metod zkoumání, které nebyly primárně závislé na autorské introspekci a široce variabilních přístupech pro získání dat (viz níže kap. Přístupy ke zkoumání emocionality). Vzhledem k povaze předkládané práce se emocionalitou budeme zabývat především z pohledu lingvistického avšak s přihlédnutím k využití v oblasti počítačích a kvantitativních metod.

1.1 Vymezení pojmu

Abychom mohli emocionální prostředky jednotlivých jazykových rovin adekvátně popsat, považujeme za nutné vymežit nejprve samotný pojem *emocionalita*. Nejen v českém prostředí totiž dochází k určitým terminologickým překryvům lingvistických konceptů, kterým lze přisuzovat identický či velmi podobný smysl. Mezi tyto koncepty lze zařadit *afektivitu*, *emocionalitu*, *expresivitu*, *subjektivitu* a také prostředky *evaluativního* charakteru. Za účelem tohoto vymezení vyjdeme ze syntézy prací, které se problematikou zabývají od doby Charlese Ballyho. Ten je například dle Zimy (1961, s. 6) obecně považován za prvního autora, který se zabýval diferencí mezi objektivní a subjektivní stránkou jazyka. Naším cílem

je především vymezení moderního pojetí *emocionality* v kontrastu k výše zmíněným termínům, nikoliv vyčerpávající nástin jejich vnímání.

Ballyho pojetí *afektivního* jazyka je totožné s pojetím jazyka *expresivního*. Na to poukázal ve své práci už Zima (1961, s. 6). Poněkud komplikovanější je rozšíření perspektivy ve stati Mikulové (Krčmová a kol., s 113-133), která uvádí, že *afektivita* je v českém prostředí ekvivalentem pro *emocionalitu*. Zde se autoři často rozcházejí, možná rozdílnost termínů je pojednána níže.

Jak lze z oborových prací vysledovat, je možné s těmito třemi pojmy (*afektivita*, *expresivita*, *emocionalita*) operovat synonymně. V souladu s jejich užíváním (nejen) v oblasti počítačové lingvistiky se však přidržíme zvyklosti výrazy *expresivní* a *emocionální* rozlišovat. Pojmy *afektivita* či *afektivní jazyk* v této práci dále neužíváme vzhledem k jejich méně frekventovanému výskytu ve sledované literatuře. Patrné jsou zde také určité sémantické disproporce při užití těchto termínů v různých jazycích, například francouzštině, angličtině a češtině.

Hlavním rozdílem mezi pojmy *expresivní* a *emocionální* je komplexita významu. Za *expresivní* ve shodě s Veselovskou (2015, s. 2) tedy považujeme jakýkoliv typ výpovědi, který je nějakým způsobem odlišný ve vztahu k normě, například formální či lexikální. *Emocionalitu* vnímáme pouze jako výraz emocionálního – citového stavu člověka. Všechny emocionální jazykové prostředky jsou tedy *expresivní*, všechny *expresivní* jazykové prostředky však nemusí být *emocionální*.

Obsah pojmu *subjektivita* lze užít synonymně k pojmu *expresivita*. Výhodné je v tomto případě zohlednění opozice *subjektivita – objektivita*.

Prostředky hodnotící neboli *evaluativní* v této práci vnímáme ve smyslu prostředků *emocionálních*, jelikož hodnocení je vždy vyjádřením emocí. Nutné je zde upozornit také na fakt, že *evaluativní* prostředky mohou být škálovány na stupnici pozitivní – negativní (Veselovská, 2015, s. 2). Tato skutečnost je významná například při tvorbě slovníků *emocionálních* výrazů (viz dále kap. 2.1.3. Slovníky subjektivních výrazů).

1.2 Emocionalita vs. neutralita

Primárním prostředkem rozlišení *emocionálních* konstrukcí je pociťovaná distinkce mezi výrazy *expresivními* a *neutrálními*. Podstatou *expresivity* je dle Grepla (1967, s. 9–10)

aktualizace neutrálního či normálního jazykového výrazu. Bečka (1992, s. 18) v tomto ohledu zmiňuje dvojí aspekt výrazových prostředků: nociónální a expresivní. Zima (1961) opozici pojmenovává jako prvky nociónální a nenociónální:

„Nociónální prostředky vystihují naše poznání skutečnosti (smyslové a rozumové, přímé a zprostředkované). Výrazové prostředky expresivní jsou takové, které obsahují – namnoze vedle prvků nociónálních – sdělné prvky nenociónální.“

1.3 Přístupy ke zkoumání emocionality

V této části práce stručně popisujeme přístupy ke zkoumání jazykové emocionality a jí blízké problematice. Uvedené koncepty mají adekvátně nastínit množství perspektiv, jejichž prostřednictvím je na prostředky jazykové emocionality nahlíženo. Nejde o vyčerpávající přehled všech užívaných konceptů jednotlivých subdisciplín. O lingvistických aspektech konstrukce emocionálního významu pojednáváme detailněji v další samostatné části práce.

1.3.1 Přístupy stylistické

V českém prostředí se s pracemi na téma jazykové emocionality běžně nesetkáváme. Výjimkou jsou především díla v oblasti stylistiky, z nichž také některá citujeme výše. Tyto však běžně zahrnují prostředky jazykové emocionality do širšího rámce prostředků expresivních. Distinkce emocionality a expresivity často není zohledňována.

Jednou ze zásadních je v tomto ohledu práce J. Zimy (1961), kde autor nejprve podává výčet názorů na expresivitu slova v domácí i světové literatuře, aby následně popisoval expresiva především na úrovni lexikální a stylistické. Hovořit bychom mohli také o expresivitě na úrovni morfologické, a to v případě, kdy bychom popisovali tzv. expresivní formanty, které lze sledovat například u deminutiv či augmentativ. O překryvu popisu na některých jazykových rovinách pojednáváme krátce níže (viz kap. Lingvistické aspekty konstrukce emocionálního významu). Roku 1967 vyšla práce M. Grepla, ve které se autor zaměřuje na tzv. emocionálně motivované aktualizace. Jeho popis zohledňuje několik jazykových plánů, dominantně se však zabývá aktualizacemi na úrovni syntaktické. Tyto (ale i jiné aktualizace) vnímá jako určité odchylky od závazných schémat, která vznikají kombinací a působením prostředků roviny syntagmaticko predikační, modální a také roviny aktuálního členění (Grepl 1967, s. 28-29). Expresivními konstrukcemi na úrovni syntaktické se zabýval také J. Findra (2004). V souhrnných stylisticky orientovaných publikacích je

problematika jazykové expresivity částečně pojednávána například J. Mistríkem (1985), M. Jelínkem (1995), J. Hoffmannovou (1997), M. Čechovou (2003) a dalšími.

Alternativní pohled v této oblasti nabízí J. V. Bečka (1992), který ve svém dělení zohledňuje vztah mluvčího či adresáta k dané skutečnosti. Svým popisem zasahuje také do tématu zvukové realizace jednotlivých prostředků (srov. Zimovy inherentní expresiva s nápadnou hláskovou realizací – viz níže kap.

Emocionalita v rovině lexikální). Podstatnou je mimo jiné skutečnost, že často dochází ke sdružování různých způsobů expresivního vyjadřování. Jde o určitou komplikaci, která se projevuje například překryvy na úrovních popisu, může však také problematizovat koncepte detekčních metod.

Aplikační potenciál stylistických přístupů je značně komplikovaný. Mezi důvody patří především rozdílnost perspektivy autorů, ale i velmi odlišné materiálové báze, ze kterých takto zaměřené práce vycházejí. V neposlední řadě je tradičně problematická určitá míra autorské introspekce, kterou bývají tyto práce zatíženy. Vůči této skutečnosti se však nijak nevymezujeme. Na tento fakt poukazujeme jen z hlediska potenciální aplikace (často rozdílně chápaných a užívaných) konceptů.

1.3.2 Přístupy pragmatické

Zkoumání jazyka perspektivou přístupů pragmatických je založeno na zohlednění mnoha dalších faktorů, kterými se jiné druhy popisů často primárně nezabývají. Dle Hirschové (2006, s. 7) jsou klíčovými slovy lingvistické pragmatické perspektivy analýzy užívání a fungování jazyka ve společnosti, dále kulturní a také společenský kontext.

Ve vztahu k popisu emocionálního výrazu zmiňuje Hirschová (2006, s. 10) především opozici funkce sdělné, která se objevuje ve výpovědi se sémantickým obsahem, a funkce výrazové, která je ekvivalentní expresi. Tuto distinkci lze dle autorky sledovat už v díle Mathesia (1946a, b) či Daneše (2003).

V publikacích zahraničních popisuje podobně konstruovanou distinkci například filozof R. M. Hare (1952/1991), který jazyk analyzuje z hlediska morálně-etického. Vymezuje tak prostředky deskriptivní a evaluativní (o potenciální drobné komplikaci při překladu do tohoto pojmosloví pojednáváme stručně níže), pročež užívá příkladu s jahodami (Hare 1991, s. 111). Z hlediska deskriptivního tak můžeme říci, že „jahoda je sladká, červená“ atd. Pokud ovšem o stejném objektu prohlásíme, že jde o „dobrou jahodu, jahodu přesně takovou, jaká

by (ne)měla být...“, užíváme prostředků evaluativních. V této distinkci lze navíc často vysledovat spojitost mezi užitím prostředků deskriptivních a následně evaluativních. Na popisné prostředky lze tak mnohdy nahlížet jako na motivaci k užití prostředků hodnotících. To však dle autora nelze tvrdit vždy a ani vice versa.

Jak bylo v předchozím odstavci zmíněno, je nutno podotknout, že Hare (1991, s. 113) sleduje deskriptivní/popisný potenciál jako společnou vlastnost deskriptivního a evaluativního jazyka. Jde o případ, kdy si adresát spojuje evaluativní jazyk autora s denotáty, které jsou takto obvykle hodnoceny. Na základě své zkušenosti poté přisuzuje dané entitě objektivní vlastnosti, které lze vyjádřit prostředky deskriptivními.

Dalším příspěvkem Hareovy práce je z hlediska evaluativity stanovení různých stupňů, za kterých má daná X reprezentující libovolnou entitu (v případě Harea X = jahoda) určitou vlastnost Y (Hare užívá příkladu Y = dobrá). Jde jednak o vlastnost vztaženou ke konkrétní třídě, která je typickým nositelem sady atributů. V oboru kognitivní sémantiky jsou principy entit a tříd popisovány také E. Rosch (1992, s. 177). Třída, respektive základní kategorie je z lingvistického hlediska nejlépe vystihující množinou atributů svých prvků.

Hare dále pojednává o extenzi významu slova, která může být alternována. Zásadní rozdíl při kontextuálním zapojení je také v sémantické specifitě slov, kterou Hare (1991, s. 114) vysvětluje na příkladu pojmů „červený“ a „dobrý“. V prvním případě nepocítujeme naléhavost (kontextuální či jiné) specifikace tak jako ve druhém, kdy je (obvykle) nutný určitý proces standardizace užití.

Přístup Harea je tedy závislý především na sémantice vyvstávající z kontextů. Rosch (1992, s. 177) nabízí perspektivu kognitivní sémantiky, zohledňující informativní a ekonomizační nutnost jednotné základní kategorizace širšího spektra přístupů (biologie, kulturních aspektů, kognitivní vědy).

Vedle těchto, je nutno zmínit také tzv. Teorii hodnocení (z angl. Appraisal Theory), která byla koncipována Martinem a Whitem (2005). Vyvstává z Hallidayovy systémové funkční lingvistiky (SFL – pro více informací viz např. Halliday, Matthiessen 2004) a zaměřuje se na způsoby, kterými mluvčí pozitivně či negativně hodnotí entity, události a situace spojené s jejich promluvou. Zahrnuje také prostředky, pomocí kterých dochází k určitému typu aktivizace příjemce. V rámci SFL jsou hodnocení lokalizována jako interpersonální systémy v rovině diskursivní sémantiky. Viz členění komponentů tvořících

interpersonální význam (pro lepší orientaci při užití primárního zdroje uvádíme také anglické termíny) dle SFL (Martin a White, 2005):

I. Negace (negation)

II. Účast (involvement)

III. Hodnocení (appraisal) je tradičně členěno na tři interagující domény:

Postoj (*attitude*) – doména zahrnující pocity, emocionální reakce, posuzování chování a hodnocení věcí. Dále členěna na:

a. **Citovost/Emotivnost (*affect*)** – postoj vyjádřený emocionální promlouvou

př. *Zbožňuji naše letní procházky!*

b. **Uznání (*appreciation*)** – postoj vyjádřený hodnocením kvalit

př. *Jejich tréninky mají vysokou úroveň.*

c. **Posuzování (*judgement*)** – postoj vyjádřený na základě konstrukce okolností v rámci diskursu

př. *Ten trenér ví, co dělá!*

Závaznost (*engagement*) – doména nabývání postojů v rámci diskursu

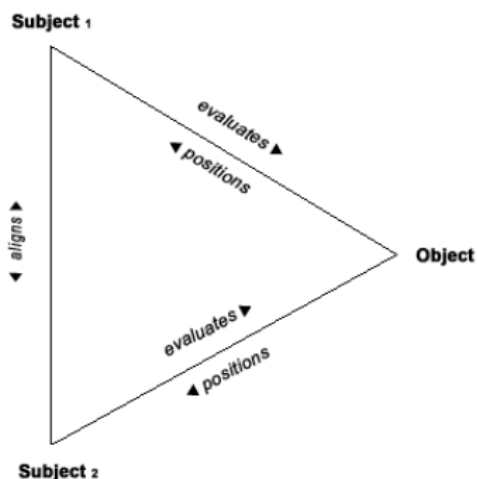
Stupňování (*graduation*) – doména intenzifikace významů

Primárním zájmem teorie hodnocení je sémantika výpovědi. Méně pozornosti už je věnováno samotné formě ve smyslu lingvistických stavebních prvků. Koncept je tak značně limitován z hlediska využití při tvorbě aplikací, což souvisí s problematickým zpracováním pragmatické roviny komputačními metodami (viz kap. 2.4. Emocionalita v rovině pragmatické).

Běžně užívaným v rámci modelování evaluativity je však koncept Nabývání postojů (z angl. *Stance-taking*) (Veselovská 2015, s. 10). Ten je navržen pro mluvené dialogy a popsán prostřednictvím tzv. Teorie postojového trojúhelníku (z angl. *Stance-triangle Theory*) (Du Bois, 2007). Zaujímání postoje je lingvistickým jednáním, které je obvykle formováno v čase jednání sociálního. Způsoby a komponenty tohoto zaujímání a jejich vzájemné interakce jsou popsány za užití postojového trojúhelníku. Přijmeme-li perspektivu

mluvčího v první osobě, lze jej zjednodušit v rámci následujícího příkladu (autorem práce přeloženo z Du Bois 2007, s. 163):

(Já) něco hodnotím, čímž ustavuji svou pozici, ale také spojení s tebou.

Obrázek č. 1: Schéma Postojového trojúhelníku

Subjekt 1 (resp. 2) dokumentuje perspektivu mluvčího v první osobě, jenž ustavuje svoji pozici vůči hodnocenému objektu (Object) a zároveň je v rámci komunikačního aktu spojen s doménou Subjekt 2 (resp. 1), kterou lze označit jako adresáta.

Du Bois (2007, s. 145-158) vyčleňuje hodnotící subjekt, hodnocený objekt a hodnocení, jako prvek určující hodnotu objektu. Viz následující příklad:

(Já)	nemám rád	lidi
HODNOTÍCÍ SUBJEKT	HODNOCENÍ	HODNOCENÝ OBJEKT

Uvedený model lze následně využít ke kategorizaci sémantických participantů v evaluativních jazykových konstrukcích nebo při detekci subjektů a objektů hodnocení (viz výše uvedený příklad či Obrázek č. 1).

1.3.3 Další přístupy zohledňující téma jazykové emocionality

Jelikož je zkoumání jazykové emocionality často značně interdisciplinárního charakteru a kompletní přehled různých přístupů by dalece přesahoval rozsah podobného typu práce, nastíníme v této podkapitole stručně alespoň některé z dalších směrů, kterými se

výzkumné zacílení může ubírat či v minulosti ubíralo. Hlavním zdrojem je nám v tomto případě souhrn, který uvádí Bednarek (2008, s. 7-10).

Přístupem s velmi širokou vnitřní diverzifikací je kombinace lingvistiky a kognitivní vědy. Cílem výzkumu je například konceptualizace emocí jako jistých schémat, které mohou do jisté míry vést až k otázkám jazykové univerzality, původu lingvistického vyjádření emocí či vztahu mezi emocemi a jejich lingvistickým označením. Jistou souvislost lze najít například s koncepty Chomského (1986) či Pinkera (1989/2013), které zmiňujeme v kap. 2.3. této části. Dále se tímto odvětvím zabývali například Athanasiadou a Tabakowska (1998b, xii) či Harkins a Wierzbicka (2001) a další.

Z přístupů cross-lingvistických vychází koncept tzv. sémantických primitiv, která jsou jakýmsi uzavřeným a dále nedělitelným systémem sémantických jednotek, z nichž lze poskládat libovolný jazykový význam. Pro detailnější porozumění tomuto badatelskému směru lze vzhledem k oblasti jeho studia doporučit jména autorů zmíněná na konci předchozího odstavce. Diachronní vývoj jazyka spojeného s emocionálním vyjádřením a změnou sémantiky pak zpracovává například Györi (1998).

Perspektiva kombinující lingvistiku s přístupy antropologickými či etnografickými je zaměřena například na problematiku jazykové akvizice (Irvine, 1990 aj.) nebo užití emocionálních jazykových prostředků v rámci dané kultury (Palmer a Occhi, 1999) či společnosti.

Silnou tradici lze vysledovat v tzv. funkčních přístupech, které jsou soustředěny kolem otázek užití jazyka a funkce jednotek v daném systému. Zmínit na tomto místě můžeme již práce Bühlera (1934) či Jacobsona (1960), z děl pozdějších poté například Danešovo (1987).

Výše zmíněný přehled přístupů alespoň v hrubých obrysech dokumentuje značnou diverzitu, s jakou lze ke studiu emocí (nejen) v rámci lingvistické činnosti přistupovat.

2 Lingvistické aspekty konstrukce emocionálního významu

Tato část práce pojednává o množině lingvistických prostředků konstrukce emocionálního významu. Vzhledem k přehlednosti a snaze o systematické členění je toto spektrum děleno na roviny lexikální, morfosyntaktickou, sémantickou a pragmatickou. Je zde ovšem na místě zmínit, že hranice jednotlivých úrovní popisu nejsou nijak ostře vymezeny. Jistým způsobem tuto skutečnost dokumentuje kapitola, která pojednává o prostředcích morfologie a syntaxe. Problematice jejich rozdělení a překryvu se věnoval například Skalička (1957). Již výše byla zmíněna deminutiva či augmentativa disponující jistým typem derivačních sufixů. V rámci této práce jsou nesegmentovány popsány jako prostředky roviny lexikální (viz kap. 2.1. této části). Zrovna tak je však možné hodnotit jejich části (v tomto případě specifické formanty) jako objekty popisu morfologického.

2.1 Emocionalita v rovině lexikální

V této kapitole pojednáme o možnostech vyjádření emocionálních významů v rovině lexikální, jejíž repertoár je značně rozsáhlý. Lexikální prostředky jsou subsystémem, do kterého jsou obvykle zahrnovány slova, sousloví, frazeologismy a idiomy (Jílek 2005, s. 3).

Problematikou emocionálních vyjádření na rovině lexikální se v českém prostředí zabýval nejprve J. Zima (1961), jehož kategorizaci expresiv níže využíváme. I když jde v případě expresivních jazykových prostředků o kategorii širší (viz výše

Vymezení pojmu), považujeme za vhodné ji na podmnožinu prostředků emocionálních aplikovat, neboť zde dochází ke značnému překryvu. Zima (1961) vyděluje tři základní typy jazykové expresivity, viz níže.

Expresivita inherentní spočívá ve vnitřním spojení s lexikální jednotkou. Expresivní charakter těchto jednotek lze rozpoznat i jazykovým povědomím a bez kontextu, je zde neoddělitelnou součástí jejich významu. Zima však užívá slova neoddělitelnou ve smyslu dobově relativním. Expresivní slova totiž mohou častým užíváním přijít o svůj expresivní charakter. Jelínek (1963) navíc dodává, že pokud jde o možnost rozpoznání prostřednictvím jazykového povědomí, musí v tomto případě jít o povědomí kolektivní, čímž je zajištěna stabilita expresivní složky výrazu. Tento typ expresiv je obvykle nápadný například svou

hláskovou (př. *maglajs, ňouma, cmrndat*), slovotvornou (př. *superblb, psisko, židlička*) nebo lexikálně sémantickou (př. *haf, vrčet, hrabivý*) realizací.

Většina ze zásoby našich slov nedisponuje ve svém invariantu expresivním příznakem. Jde o slova neutrální, která objektivně reflektují skutečnost. Mnohá z těchto slov však mohou nabýt expresivního příznaku užitím v jiném než původním kontextu. Tímto způsobem dochází k významovému větvení slova, jež má pak vedle svého „původního“ výrazu věcného i další význam/y expresivní. Tento typ expresivity, kdy je základní, věcný význam slova měněn a která je zřetelně patrná teprve z určujícího kontextu, nazýváme expresivitou adherentní (př. *drsny* ve smyslu povahové charakteristiky, *kráva / krysa / kočka* ve smyslu označení osoby).

U inherentních i adherentních expresiv lze mluvit o expresivitě lexikalizované.

Kontextově expresivní jazykové prostředky jsou výlučně jevem stylistickým. Dle Jelínka (1963) je tento typ „...*jen záležitostí konkrétních promluv, nikoliv slovní zásoby*“. Tyto prostředky mohou nabývat expresivního příznaku, aniž by se měnil jejich význam. Obvykle se nápadně odlišují od textu v okolí. Dochází tak například k interferenci dvou různých stylových vrstev (Jílek 2005, s. 25) nebo záměně slov o různé intenzitě obsahových znaků (Jelínek 1963). Jako příklad lze uvést užití vulgarismu v oficiální korespondenci či záměrnou intelektualizaci výpovědi v běžném neformálním rozhovoru.

V této části práce se zaměřujeme především na prostředky inherentně a adherentně emocionální. O problematice kontextové emocionality pojednáváme dále v kapitole Emocionalita v rovině pragmatické.

2.1.1 Inherentně emocionální lexikální prostředky

Vedle práce Zimovy (1961) vycházíme v uváděné klasifikaci především z těchto materiálů: Mluvnice češtiny (Dokulil a kol., 1986), Příruční mluvnice češtiny (Karlík a kol., 1995). Nauka o slovní zásobě (Hauser, 1980), Česká lexikologie (Čermák, Filipec, 1985), Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty (Jílek, 2005) a On The Linguistic Structure of Emotional Meaning in Czech (Veselovská, 2015). Další užité materiály lze nalézt citované v textu níže.

2.1.1.1 *Deminutiva*

V tomto případě jde o značně produktivní kategorii desubstantivních odvozenin disponujících zvláštním druhem formantu. Tento je nositelem doplňkového významového znaku menšího rozměru a / nebo pragmatického rysu hodnotícího.

Dokulil (1962) nebo Volková (1992) hovoří o tzv. lexémech s modifikačními sufixy. Nejde jen o samotná deminutiva, jelikož stejný princip lze sledovat například u augmentativ (viz kap. Augmentativa). Tyto lexémy mohou být děleny na dvě části (uvádíme příklady výše zmíněných autorů - české slovo *panička* a anglické *doggie*): první může být označena jako podnět pro emoci (např. česky: *pan-*, anglicky: *dog-*) druhá část, tedy sufix pak slouží k vyjádření emotivního postoje (např. česky: *-ička*, anglicky: *-ie*).

Deminutivní sufixy lze sledovat kromě substantiv také v případě adjektiv a adverbií. Jako příklady lze uvést slova typu *městečko*, *holčička*, *říčka*, *lehounký*, *lehounce* atd. Užití formanty je možné v češtině dělit na jednoduché (např. *-ek*, *-ík*, *-ka*, *-átko*) a složené (např. *-eček*, *-ička*, *-ičko*). Derivačním procesem lze navíc dosáhnout vytvoření deminutivního suffixu značné complexity (např. *-polívečička*).

Z hlediska pragmatických rysů jsou deminutivní prostředky obvykle spojeny s hodnocením pozitivním. Není tomu tak ale vždy. Poukázat lze na deminutiva, která plní pouze funkci specifikací (např. *ručička hodinek*, *nosítka*, *kružítka*), Zima (1961, s. 25) poukazuje na skupinu deminutiv, kterou označuje jako formální. Doplňkový či pragmatický znak menšího rozměru mohou takové lexikální jednotky postrádat. Sémantický vztah ke slovům základním je tedy v takovémto případě téměř nebo zcela přerušen. Deminutivní sufix je lexikalizován.

Suffixy deminutivní lze často sledovat také u kategorií slov, které jsou vydělovány jako familiární, domácká či dětská.

Familiární slova jsou typicky užívána především v důvěrném styku blízkých osob, např. *pusinka*, *miláček*, *kočička* aj. Hypokoristiky nazýváme domácké obměny vlastních či obecně příbuzenských jmen, např. *Jeníček*, *maminka*, *bratřík* aj. Mezi slova dětská lze zařadit lexikální jednotky, které jsou běžně užívané dětmi nebo v rozhovoru s nimi, např. *papáníčko*, (*paci paci*) *pacičky* aj. V rámci těchto kategorií však nemusí být deminutivní formant přítomen vždy (např. *brácha*, *pusa*, *hačání* aj.).

Obvyklé spojení deminutiv s kladným příznakem není realizováno v případě snahy o dosažení ironie. Detekce hodnotícího příznaku je u izolovaných lexikálních jednotek značně komplikována. Pro adekvátní interpretaci je tedy obvykle nutné zohlednění kontextu (viz dále také kap. Emocionalita v rovině pragmatické). Nápomocným se v některých případech jeví také uzuální užití některých slov. Podle Veselovské (2015, s. 25) lze sledovat ironické užití deminutiv v kombinaci s prostředky vyjádření opačné polarita (např. *rozmazlený synáček*).

2.1.1.2 *Augmentativa*

Lexikální prostředky disponující větší intenzitou významu označujeme obvykle jako slova zveličelá neboli augmentativa. Stejně jako v případě deminutiv i tato skupina v češtině disponuje zvláštními typy formantů, například: -ák (např. *všivák*), -áč (*chundeláč*), -isko (*psisko*), -an (*pijan*), -as (*prud'as*) či -izna (*babizna*). Augmentativa jsou běžně hodnocena jako prostředky sloužící primárně k vyjadřování negativního hodnocení (viz výše práce zmíněné v úvodu kapitoly Inherentně emocionální lexikální prostředky).

Již výše bylo zmíněno, že obvyklé spojení deminutiv s kladným příznakem nemusí být realizováno vždy. Stejně je tomu i v případě augmentativ a příznaku záporného.

Slova zveličelá tak mohou být užitá také ve spojení s příznakem kladným, například: „*To je to naše milé psisko.*“

Sledovat dále můžeme i augmentativa, která jsou už ze své podstaty primárně spojena s kladným příznakem (Veselovská 2015, s. 23.), například: „*To je ale chlapák!*“

Z výše uvedeného vyplývá, že stanovení pozitivního, negativního, neutrálního či dokonce ironického příznaku je značně závislé na pragmatickém kontextu či prozodických aspektech výpovědi. Augmentativa či deminutiva tak nelze jednoduše zohlednit jako indikátory emocionální příznakovosti textu. Jak uvádí Veselovská (2015, s. 23), nelze se při automatickém zpracování spoléhat na předpoklad, že většina slov nesoucích specifický augmentativní (resp. deminutivní) sufix může být považována za prostředky s negativním (resp. pozitivním) příznakem. Tento fakt dle autorky nemění ani proces, při kterém jsou za užití slovníku vyloučeny neutrální lexémy s augmentativními (resp. deminutivními) sufixy, například *zobák*, *stolička* aj.

Tak jako v případě deminutiv se v této kategorii lze setkat s případy augmentativní sufixace nejen u substantiv, ale také u adjektiv a adverbíí. Jejich pozitivní/negativní polarita je

však závislá zejména na slovu, které rozšiřují (Veselovská 2015, s. 23), například *velikánský pokrok*, *velikánský problém* aj.

2.1.1.3 *Vulgarismy*

Vulgarismy jsou tradičně označovány jako prostředky hrubého či nespolečenského vyjadřování (viz např. Jílek 2005, s. 28). Jako takové jsou obvykle považovány za nositele pejorativního emocionálního významu (Veselovská 2015, s. 25). Je zde na místě upozornit, že hranice vnímání rozdílů mezi slovy zhrubělými, vulgarismy a některými inherentně emocionálními dysfemismy (např. *buzerant*) je záležitostí značně subjektivní.

V českém prostředí je téma vulgarismů zpracováno částečně prostřednictvím (někdy i vícejazyčných) slovníků. Zmínit lze například Bajgerův (2005) šestijazyčný, Obrátilův (1939/2015) nebo sedmijazyčný slovník Šimáčkové (2009). Jejich využití je však z hlediska aktuálnosti či relevance často diskutabilní.

Běžně jsou však vulgarismy pojednány spíše okrajově jako záležitosti stylového užití. Mnoho z nich je povahy idiomatické, popřípadě tvoří alespoň část určitého idiomatického vyjádření (viz kap. 2.1.2.3. Frazeologismy a idiomy).

S ohledem na automatické zpracování pojednává (nejen) problematiku vulgarismů Veselovská (2015, s. 25-26). Pro identifikaci emocionální polarity kontextu je dle autorky nutné zohlednění kolokability jednotky, desambiguace jednotlivých emocionálních struktur a případně také zohlednění pozitivní či negativní polarity daných frází.

Právě vulgarismy prošly zásadní formální proměnou s rozvojem Webu 2.0, který je charakteristický obsahem generovaným samotnými uživateli. Ti jsou v rámci nejrůznějších diskuzních fór a sociálních sítí často nuceni respektovat jistá omezení. Jedním z nich je například zákaz užívání vulgárních slov. Tyto skutečnosti vedou často k potřebě nalézat nové způsoby vyjádření, které v databázích nejsou sledovány – zakázány. Uživatel tak docílí stejného efektu jako v případě užití vulgarismu primární formy.

Veselovská (2015, s. 26) uvádí, že k identifikaci formálně pozměněných vulgarismů lze užít několik různých způsobů, které zabrání ztrátě dat při lemmatizaci a kvantifikaci. Prvním je využití konceptu Levenshteina (1966), kterým je tzv. editační neboli Levenshteinova vzdálenost. Ta je v podstatě minimálním počtem jednopísmenných úprav, které jsou nezbytné pro změnu slova v jiné. Vzdálenost je závislá na povaze úprav daného výrazu. Úpravy navíc nespočívají pouze v záměně písmen (např. *gold* – *bold*, kde editační

vzdálenost = 1), ale také v delecí (např. *gold – old*, kde editační vzdálenost = 1) či inserci (např. *gold – golden*, kde editační vzdálenost = 2). Potenciálně pozměněné vulgarismy jsou porovnány se seznamem vulgarismů ve standardní formě. V rámci počítačového zpracování lze užit také seznamy běžně zaměňovaných slov a jejich alternativ, které jsou takto automaticky nahrazovány za užití standardizovaných pravidel pro definovaný typ parafrází.

2.1.1.4 Další inherentně emocionální lexémy

V množině emocionálních lexikálních prostředků lze vydělit také další typy, jejichž charakteristika není pokryta výše zmíněnou klasifikací.

Eufemismy neboli meliorativa jsou svým primárním užitím slova zjemňující, často víceslovná, obrazná (frazologizovaná, tedy ustálená), popřípadě opisná pojmenování. Běžně jsou jimi nahrazovány prostředky sloužící k vyjádření společensky nevhodných a jinak nepříjemných situací a jevů, například *být v náladě – být opilý, odejít do věčných lovišť – zemřít*.

Protipólem eufemismů jsou dysfemismy sloužící k záměrné intenzifikaci situací a jevů, pro které existují funkční neutrální lexémy. Dysfemismy lze často považovat za specifické prostředky vulgárního či hrubého vyjadřování, například *být na sračky – být opilý, chcípnout – zemřít*.

Vzhledem k problematice automatické detekce ironického užití v psaných textech (viz také kap. 5.2. Ironie a sarkasmus) jsou tyto prostředky při počítačném zpracování považovány dle primárního příznaku za pozitivní (v případě eufemismů) a negativní (v případě dysfemismů) (Veselovská 2015, s. 27).

Vedle prostředků, které disponují charakteristickými (deminutivními či augmentativními) sufixy, existuje v češtině bohatý inventář inherentně emocionálních prostředků bez specifických morfologických prvků. Emocionální význam je v tomto případě podstatou daných výrazů, například *trpět, skvělý, paráda*. Tyto prostředky jsou také součástí Českého slovníku subjektivních výrazů (viz kap. 2.1.3. Slovníky subjektivních výrazů).

Kromě specifických prostředků z množiny sufixů lze u neutrálních slov sledovat možnosti alternace příznakovosti na základě užití hodnotících prefixů. Zima (1961, s. 24) o těchto jevech pojednává jako o expresivitě v oblasti kompozice slova. Jasný pejorativní příznak lze v jeho výčtu pozorovat například u prefixů *obr-* (*obršpicl*) a *truc-* (*trucorganizace*). Jde ovšem o prostředky archaizující, jejichž přítomnost je dnes

v komunikaci spíše výjimkou. Jinak je tomu u prefixů, které zmiňuje Veselovská (2015, s. 27), například pa- (*pavěda*) či pseudo- (*pseudointelektuál*).

2.1.1.5 Pojmenované entity

Slova či jejich sekvence, které jsou užívány jako jména pro identifikaci osob či věcí, označujeme jako pojmenované entity. Tyto se mohou ve výrazové rovině shodovat s lexikálními prostředky, které jsou typicky užívány ve významu evaluativním. V rámci zpracování dat je třeba tyto prostředky z emocionálních výrazů vyloučit. Pro entity, které figurují jinde než v prvním pořadí ve větě by existuje možnost detekce dominantně založené na přítomnosti velkého písmene na začátku výrazu. Větší komplikace nastává v případě, že jsou pojmenované entity na prvním místě přítomny, například ve spojení možného titulku *Hrůza v nemocnici!* není jasné, jde-li o napadeného hudebníka či popis stavu daného nemocničního zařízení. Nezbytné se v tomto případě jeví zohlednění kontextu (viz dále kap. 2.4. Emocionalita v rovině pragmatické).

2.1.2 Adherentně emocionální lexikální prostředky

Z výše uvedené charakteristiky inherentně emocionálních prostředků je patrné, že jejich detekce a interpretace není neřešitelným problémem pro uživatele jazyka ale ani pro počítačové metody automatického zpracování. Vyplývá to především ze skutečnosti, že tyto prostředky jsou obvykle jednoslovné a jejich významy jsou povětšinou jasně dány. Adherentní emocionální prostředky se však z hlediska detekce jeví jako problém komplexnější, což je dáno jejich kontextovým určením (Veselovská 2015, s. 28).

2.1.2.1 Výrazy s dvousložkovou polaritou

V předchozích kapitolách byly popsány především prostředky, které disponují pozitivním či negativním příznakem. Zmíněna již byla také úloha kontextu při užití těchto prostředků. Dle funkce v promluvě lze identifikovat výrazy s tzv. dvousložkovou polaritou. Jde o adverbia (*hustě, pěkně, příšerně*), která v určitém kontextu disponují intenzifikačním potenciálem a to v návaznosti na výrazy nejen stejné ale také jiné polarity. Viz příklady užití intenzifikačních adverbii: *To máš teda pěkně blbě. Vypadáš dnes hrozně hezky.*

2.1.2.2 Eufemismy a dysfemismy

Již výše byly pojednány eufemismy a dysfemismy jako prostředky inherentně emocionální. Vzhledem k jejich širokému spektru je však možné mnoho z nich klasifikovat také jako výrazy adherentní emotionality. Jelikož základní charakteristika těchto prostředků

již byla ve zmíněné kapitole uvedena, nabídneme na tomto místě především příklady specifického užití eufemismů a dysfemismů, které lze zařadit mezi adherentní.

V případě adherentních eufemismů pocítujeme obvykle přetrvání (byť méně intenzivního) negativního příznaku. Viz příklady užití: *spí – je mrtvý, má se dobře – je tlustá*. Se vzrůstající frekvencí užití mohou eufemismy ztrácet svůj příznak a pronikat blíže jádru slovní zásoby uživatelů jazyka. Ztráta určité exkluzivity (např. v případě frazeologizace) daného prostředku vede často k vývoji nejrůznějších obměn či prostředků nových při snaze o aktualizaci sdělení. Ve spojitosti s obrazotvorným užitím lze zmínit například okazionalismy.

Adherentní dysfemismy naopak ze své podstaty zvyšují intenzitu negativního příznaku. Viz příklady užití: *tlama – ústa, žrát – jíst*.

2.1.2.3 *Frazeologismy a idiomy*

Frazeologismy a idiomy jsou prostředky vydělitelné (především) na základě své ustálené morfosyntaktické a lexikální povahy. Zmínit lze například charakteristickou paradigmatickou vázanost elementů, sémantickou nerozložitelnost či transformační defektivnost (Čermák 1985, s. 168). Jak dále autor uvádí (1985, s. 167), je však frazeologie a idiomatika specifickým průsečíkem a průnikem synchronních přístupů ke studiu jazyka s přihlédnutím k přístupům diachronním.

Byť zmíněná ustálenost může působit jako vylučující faktor emocionálního charakteru, jde obvykle o prostředky užití ve spojitosti se subjektivním postojem mluvčího. Machač odkazuje ve svém článku (1979) na Mlackovu práci (1977), kde je expresivita dokonce považována za inherentní příznak frazeologie. Samotnou emocionálnost jako jeden z charakteristických aspektů v případě těchto jednotek uvádí s odkazem na další autory také Čermák (1985, s. 168-169), který emocionální frazeologismy a idiomy z expresivních vyděluje. Viz příklady emocionálních frazeologismů a idiomů: *být šťastný jako blecha, potřebovat (něco) jako prase drbání, stát za houby / starou belu / bačkoru*. Autor upozorňuje dále na fakt, že funkce takových prostředků je závislá na kontextu a jejich pragmatickém užití (s. 169-170).

Z hlediska automatického zpracování (v rámci postojové analýzy) by dle Veselovské (2015, s. 31) bylo vhodné nejen užití detekce posloupnosti n-gramů, nýbrž také další dělení některých subkategorií frazeologismů a idiomů (Čermák 2007, s. 110) na pozitivní

a negativní. Dalším krokem je vytvoření seznamů či tabulek daných prostředků. Automatickou detekci frazeologismů a idiomů v korpusovém materiálu popisuje Hnátková (2002): „*Hlavní program postupně „načítá“ jednotlivá slova ve větě ze vstupního souboru a vyhledává je v tabulce (...). Jestliže se slovo vyskytuje v tabulce (tj. dané slovo je posledním slovem nějakého frazému), porovnávají se ostatní slova (předcházející) z textu se slovy frazému (...). Vyhledávání probíhá jen v rámci věty nebo její souvislé části. Příslušné tabulky obsahují hesla – zápisy jednotlivých frazémů a idiomů. Řetězce slov se zadávají do souboru „tabulka“ v určitém tvaru a řadí se podle posledního slova hledané posloupnosti.*“

2.1.3 Slovníky subjektivních výrazů

Zásadním úkolem postojové analýzy je vyhodnocování pozitivní, negativní či neutrální polarity ve výpovědi. Za tímto účelem jsou obvykle využívány databáze nebo korpusy, které obsahují lexikální jednotky disponující expresivním významem, který může být označen pozitivní či negativní hodnotou polarity. Jednotky s příslušnou polaritou jsou jistým způsobem systematizovány v rámci tzv. slovníků subjektivních výrazů. Implementace specifických položek těchto slovníků ve vztahu ke zpracovávaným datům je pak prvním krokem směřujícím k postojové analýze (Veselovská 2013).

Pro potřeby této práce užíváme Českého slovníku subjektivních výrazů (autorem práce přeloženo z angl. Czech Subjectivity Lexicon). Tento materiál je primárně koncipován jako inventář lexikálních jednotek využitelný k potřebám postojové analýzy. Obsahuje téměř 5000 položek, které jsou pro další analýzy označeny příslušnou polaritou. Právě tuto skutečnost lze prakticky využít také při členění jednotlivých položek seznamu na ose polarity. Užití takového zdroje pak zajišťuje stejné hodnocení a identifikaci jednotlivých položek při libovolných konkrétních úkonech. Slovník je volně ke stažení na webových stránkách lindat.mff.cuni.cz. Pro více informací o slovníku odkazujeme na stať Veselovské (2013). Užití tohoto slovníku je však pro potřeby analytické části předkládané práce poněkud specifické, protože neobsahuje pouze prostředky emocionální. Tuto skutečnost se snažíme reflektovat prostřednictvím komparace, ke které docházíme v rámci analytického exkurzu. Pro potřeby automatického zpracování se však nástroje disponující mohutnějším lexikonem jeví jako nezbytné.

2.2 Emocionalita v rovině morfosyntaktické

Již v kap. 2.1. Emocionalita v rovině lexikální byly pojednány prostředky morfologie derivační, konkrétně deminutivní či augmentativní sufixy. Tato kapitola popisuje další prostředky tvorby emocionálního významu v rovině morfosyntaktické. Konkrétně jde o slovní druhy potenciálně disponující emocionálním významem a konstrukce, ve kterých je příznakově měněna rodová příslušnost vyplývající z větných vazeb. V části zaměřené na syntax jsou níže popsány také základní principy skladby emocionálních vět složených. Poslední část kapitoly je věnována popisu negace jako jevu ovlivňujícího skladebné uspořádání při tvorbě emocionálních konstrukcí.

2.2.1 Slovní druhy potenciálně disponující emocionálním významem

Jak je patrné z předchozí kapitoly, emocionální význam může být spojen s různými slovními druhy. Vyjdeme-li z Českého slovníku subjektivních výrazů, lze jejich zastoupení mezi jednotlivými slovními druhy kvantifikovat. Nejvíce frekventovanými jsou substantiva, která jsou také dominantním objektem zájmu kapitoly 2.1. Následují verba, adjektiva, adverbia a partikule (Veselovská 2014b).

Vyvstává-li potřeba přiřazení polaritu jednotlivým výrazům, je nutné také zvážení procesu desambiguace. Vpozorovat lze případy, kdy je tentýž výraz hodnotící a kdy je naopak užit čistě neutrálně. Viz příklady užití výrazu *dobře*: *dobře, udělám to / udělám to dobře*. V první výpovědi jde o částici. V druhé jde o evaluativní příslovce. Veselovská (2015, s. 36) dále upozorňuje na kolokabilitu evaluativních výrazů s intenzifikátory jako *pěkně, hrozně* atd. Viz příklad: *Dnešek byl strašně fajn*. Přítomnost intenzifikačního výrazu ve větné konstrukci navíc umožňuje škálování evaluativních významů. Hodnotící spektrum se tak neomezuje pouze na binární opozici typu *dobrý – špatný*, nýbrž potenciálně disponuje různými stupni s přesnější sémantikou, například: *hrozně dobrý – dobrý – celkem dobrý – špatný – hrozně špatný*.

Ač jsou mezi slovními druhy nejpočetnějšími evaluativními výrazy podstatná jména, v rámci komplexní větné konstrukce je často dominantním prvkem ovlivňujícím polaritu výpovědi užití sloveso. To je jednak důsledkem jeho obvyklé syntaktické funkce jako predikátu, ale také tím, že mnoho sloves je užíváno k vyjádření subjektivního postoje. Viz příklady alternace polaritu slovesem (znaménko před příkladem je indikátorem polaritu výpovědi): [-] *To vaše psisko nesnesu*. [+] *To vaše psisko zbožňuju*. I přesto, že slovo *psisko* se vyskytuje v obou uvedených výpovědích, jejich výsledná polarita je alternována užitým

slovesem. To navíc kontextuálně ovlivňuje polaritu samostatného substantiva (viz výše kap. 2.1. Emocionalita v rovině lexikální, podrobněji o úloze kontextu je pojednáno níže v kap. 2.4 Emocionalita v rovině pragmatické).

Významným prostředkem alternace emocionální polarity je ve výrazu výpovědi užití částic. Jejich úlohou v syntaktické struktuře se částečně zabýval již Grepl (1967, s. 98), který pojednává především o užití tzv. vytýkacích částic *i* a *ani*. Poukazuje také na fakt, že funkci takové partikule může ve větě zastávat i jiný slovní druh – v tomto případě adverbia jako *hned*, *teprve*, *právě* aj. Dominantní úlohu částic ve větě evaluativní a popisuje (nejen) na příkladu antonym *bohužel* a *bohudík* také Janečka (2014). Sémantický obsah takovýchto částic může dle autora ovlivňovat kompletní propozici, jak je patrné z následujících příkladů: [-] *Bohužel jsem nebyl přítomen.* [+] *Bohudík jsem nebyl přítomen.* Změna polarity kompletní propozice nastává i v případě zohlednění dalších evaluativních elementů jako deminutivního lexika a slovesa vyjadřujícího emocionální postoj. Viz příklady propozic s větším počtem evaluativních aktantů: [+] *Naštěstí si to psisko nikdo neoblíbil.* [-] *Naneštěstí si to psisko nikdo neoblíbil.*

Svou evaluativní funkcí jsou typická také adjektiva. Veselovská (2015, s. 38) uvádí, že na polaritu kompletní větné konstrukce má adjektivum větší vliv než substantivum, které je tímto modifikováno. V případě, kdy tyto elementy disponují opačnou polaritou lze dle autorky často sledovat ironický ráz propozice.

Zvláštním typem emocionálních prostředků jsou interjekce. Také tyto mohou být nositeli inherentně emocionálního významu. Jako typické představitele slov s emocionálním významem hodnotí některé citoslovce Bečka (1992, s. 58). S emocionálním vyjádřením jsou spojeny například prostředky jako *ach*, *ou(ha)*, *juj*. Tak jako u jiných lexikálních jednotek i v tomto případě rozhoduje o příznakovosti vyjádření pragmatické užití. Viz příklady užití slova *ou*: *Ou, to byla paráda.* *Ou, tak to se nepovedlo.*

2.2.2 Aktanty emocionální větné konstrukce

Jak bylo již zmíněno v kapitole 1.3., v rámci výstavby propozice lze typicky sledovat určité druhy aktantů. Ty jsou vyděleny na základě sémantické participace ve výpovědi:

- Zdroj (výše subjekt) – osoba či entita, která vyjadřuje hodnocení, v dalších odborných zdrojích (např. Bednarek 2008) lze sledovat také užití termínu *emotér* (z angl. *emoter*) či *prožívající* (z angl. *experiencer*)

Leia zbožňuje tenisáky.

- Cíl (výše objekt) evaluace, sledovat lze ve stejném kontextu často také užití termínu *spouštěč* (z angl. trigger)

Leia zbožňuje tenisáky.

- Evaluativní element (výše hodnocení) – slovo či fráze disponující hodnotícím významem

Leia zbožňuje tenisáky.

Tabulku typických schémat jednoduché evaluativní propozice uvádí s ohledem na funkce aktantů Veselovská (2015, s. 39):

Schéma			Příklad
Subj _{cíl}	Verb	Adj	Leia je hodná.
Subj _{cíl}	Verb	Subst	Takové chování je šílenost!
Subj _{cíl}	Verb	Adv _{eval}	Maminka vaří skvěle.
Atrib _{eval}	Subst _{cíl}		Úžasný výkon!
Subj _{cíl}	Verb _{eval}		Povodeň devastuje.
Subj _{zdroj}	Verb _{eval}	Obj _{cíl}	Pip nesnáší kočky.
Subj _{cíl}	Obj _{zdroj}	Pred _{eval}	Práce mě nadchla.

Tabulka č. 1: Schémata jednoduché evaluativní propozice

Tato schémata jsou dále běžně užívána v rámci postojové analýzy při tvorbě obecných pravidel, kterými se má program řídit. Principy takovýchto pravidel ilustrují na příkladu Veselovská a Tamchyna (2014): *Najdeš-li evaluativní adjektivum, které je součástí verbonominálního predikátu, jeho subjekt by měl být cílem evaluace*. Tabulka č. 1 ukazuje, že zdroj i cíl mohou být přítomny v pozici subjektu i objektu evaluativního slovesa. Dále je patrné, že zdroj ani cíl evaluace nemusí být nutně v povrchové syntaktické struktuře přítomny. To je možné z několika důvodů (Veselovská 2015, s. 40-41):

- 1.) Čeština je tzv. pro-drop jazykem. Přítomnost některých zájmen tak v propozici není obligatorní. Viz příklad takové konstrukce: *Miluje pizzu*.
- 2.) Zdroj i cíl evaluace mohou být exténní.
 - a.) Zdrojem může být autor, který v emocionální konstrukci není nijak zmíněn, například: *Povedená hra. Prvoplánová pointa bez sebemenšího nápadu, zkrátka bída*.
Zdroj může být navíc totožný s cílem evaluace, například: *Jsem nepoučitelný blázen*.
Cíle evaluace často nemusí být explicitně vyjádřeny. V takovém případě lze cíl obvykle rozpoznat na základě kontextu - je součástí diskurzu, který zajišťuje porozumění, například: *Absolutní bída. Myšlenka nulová, taktika příšerná. Peklo*.
 - b.) V návaznosti na situační kontext často nevyvstává potřeba vyjádření zdroje a cíle hodnocení, například: *Do pytle! A sakra! Více o situačním kontextu viz také níže v kap. 2.4*.
- 3.) Cíl hodnocení může být reprezentován množinou propozic – delší pasáží textu. Viz příklad takového textu, kde kromě poslední věty evaluativní jde o reprezentace cíle hodnocení: *Boty jsou určeny do náročného terénu. Testování probíhalo v extrémních podmínkách. Běžci ocenili především stabilitu na kluzkém povrchu a také oporu, kterou boty poskytují při odrazu. Totální kravina!*

2.2.3 Aktualizace gramatických vazeb aktantů

Vzhledem ke gramatickým pravidlům lze v rámci syntaxe propozice sledovat určité (více či méně) ustálené odchylky evaluativního charakteru. Takovéto konstrukce popisuje a kategorizuje Grepl (1967, s. 52) jako citově motivované aktualizace. Jednou z nich je porušení shody v gramatickém rodě – tzv. citový rod. Pro tento druh aktualizace je typická

nápadná emociálně motivovaná slovosledná inverze (*kluk ušatá, chlap mizerná*). Dle Grepla jsou tato označení obvykle depreciativního charakteru.

Další kategorií, pro niž je charakteristická jistá situační ukotvenost, je užívání osoby a čísla, které jsou v rozporu s osobou a číslem skutečnými. Vzhledem k požadavku na znalost komunikační situace je často složité odhalení motivace mluvčího (viz příklady níže). V rámci této skupiny prostředků lze sledovat:

Užití třetí osoby singuláru s neutrálním zájmenem *to* namísto náležité osoby druhé (*Už nám to popapalo?*), které lze sledovat v mazlivých nebo ironických promluvách.

Užití plurálu první osoby namísto osoby druhé singuláru či plurálu (*Rozumíme?; To ti tak budeme věřit!*), které je typické pro vyjádření ironie či posměchu.

Užití singuláru třetí osoby namísto singuláru osoby druhé (*Tak ono se to chce hádat!*), které je výrazně spojené s citovým postojem mluvčího k adresátovi. Obvykle jde o prostředky depreciativní, pozorovat lze však i jiné motivace jako dosažení humorné situace apod.

Onikání coby archaizující prostředek, které se z hlediska užití posunulo od projevů vyjadřujících úctu spíše k situacím, kdy se mluvčí snaží dosáhnout například ironie (*To jim ještě nedošlo?; To by se museli jinak chovat.*).

2.2.4 Syntax emocionálních vět složených

Struktura vět jednoduchých, jak byla popsána výše, je lépe uchopitelná z hlediska automatické detekce zdrojů či cílů hodnocení. Pro potřeby jiných typů analýz je však často výhodné zohlednění textových úseků s větší komplexitou. V rámci popisu syntaktických vazeb mezi větami jde především o užití spojovacích výrazy (např. *a* vs. *ale*). Tyto alternují větné poměry, ale mohou být také významnými indikátory při určení polaritativní jednotlivých částí vět složených.

2.2.4.1 Koordinace vět spojkami *a* a *ale*

Ačkoliv je tato problematika z velké části záležitostí roviny sémantické (viz také výše zmíněné překryvy jednotlivých rovin), je těmto prvkům nutno přikládat značnou důležitost také z perspektivy popisu roviny morfosyntaktické. Autory prací na toto téma jsou například Hatzivassiloglou a McKeown (1997) či Prabhakar a Meena (2007).

Věty a větné konstituenty koordinované spojkou *a* obvykle disponují stejnou polaritou. Viz příklady takovýchto syntagmat:

Trasa závodu byla zajímavá [+] a počasí se také povedlo [+].

Pes je oddaný [+] a chytrý [+] společník.

Naproti tomu věty a větné konstituenty koordinované spojkou *ale* se běžně vyznačují polaritou opačnou. Viz příklady takovýchto syntagmat:

Trasa závodu byla zajímavá [+], ale počasí se nepovedlo [-].

Pes je oddaný [+], ale komplikované zvíře [-].

Aplikační potenciál takovýchto syntaktických koordinací zmiňuje Veselovská (2015, s. 42) v souvislosti s postojovou analýzou a identifikací polaritu cíle hodnocení. Obecnými pravidly pro automatické zpracování by tak mohly být tyto předpisy:

Vyskytují-li se v syntagmatu koordinovaném spojkou a dva cíle hodnocení, měly by tyto disponovat (a být označeny) stejnou polaritou.

Vyskytují-li se v syntagmatu koordinovaném spojkou ale dva cíle hodnocení, měly by disponovat (a být označeny) rozdílnou polaritou.

Obecnějším pravidlem, které zohledňuje sémantickou konzistenci v syntagmatu (viz také kap. 2.3. Emocionalita v rovině sémantické) by bylo toto: *Jsou-li dvě části věty oddělené spojkou ale, které předchází čárka, měly by tyto části disponovat rozdílnou polaritou.*

I když jsou tato pravidla nápomocná pro zpřesnění postojové analýzy, nelze jejich platnost považovat za univerzální. Zmíněné spojky mohou v syntagmatu koordinovat také jiné typy vztahů (např. gradaci), mohou být také poněkud netypicky užity v opačných funkcích, viz příklad možného syntagmatu: *Trasa závodu byla zajímavá [+] a počasí se nevyvedlo [-].*

2.2.4.2 Věty přípustkové

Dalším z běžných prostředků konstrukce emocionálního významu na úrovni syntaktické jsou tzv. přípustkové věty. Poměr koncesivní mezi větami vzniká popřením poměru kauzálního, mluvčímu známého, obecně platného či předpokládaného. Věty v tomto poměru jsou obvykle koordinovány spojkami jako *přestože*, *ačkoliv*, *jakkoliv* apod. Viz příklad souvětí s přípustkovou koordinací:

Ačkoliv výsledek nebyl dle očekávání, diváci byli spokojeni.

Konstrukce podobných přípustkových poměrů ukazuje, že tyto koordinace lze užít pro rozšíření binární opozice pozitivní – negativní o přesnější evaluativní významy. Jak je patrné z uvedeného příkladu, hodnocení cíle by mohlo být z hlediska polaritativnosti ještě více pozitivní.

2.2.4.3 Věty podmínkové

Mezi další možnosti tvorby emocionálního významu lze řadit také věty podmínkové. Tyto konstrukce „*popisují implikace či hypotetické situace a jejich konsekvence*“ (Narayanan, Liu a Choudhary, 2009). Karlík (1990) podmínková souvětí definuje jako „*syntaktickosémantické útvary založené na spojení dvou větných propozic, (...) mezi nimiž je kauzální implikace v oslabeném smyslu.*“ Typickými koordinačními prvky jsou v takovýchto souvětích obvykle slova jako *(jest)li, pokud, když* (nejde-li o koordinaci časovou) apod.

Jelikož podmínková souvětí patří mezi běžně užívané jazykové konstrukty (Narayanan, Liu a Choudhary, 2009), potenciálem vyjádření evaluativního významu nedisponuje celá tato množina. Viz příklad věty s funkcí čistě informativní:

Přestaneš-li kouřit, přestanu taky. Pokud se nebudeš učit, nedostuduješ.

Mnohem závažnějším je ovšem z hlediska postojové analýzy fakt, že k identifikaci těchto souvětí jako konstrukcí evaluativních nestačí pouhá přítomnost emocionálních slov (např. *skvělý, špatný, hezky*). Narayanan a kol. (2009) tato souvětí a slova nazývají jako úsudková či neúsudková. Viz příklad souvětí neúsudkového, které disponuje evaluativními výrazy:

Vymyslí-li někdo hru s parádním příběhem a dokonalou grafikou, koupím si ji.

Toto souvětí nevyjadřuje postoj k žádné konkrétní hře. Proto jej ani přes přítomnost evaluativních výrazů *parádním* a *dokonalou* nelze hodnotit jako úsudkové (resp. emocionální). To ovšem neznamená, že by takováto emocionální podmínková souvětí neexistovala vůbec. Viz příklad souvětí, které lze (částečně) hodnotit jako evaluativní (resp. úsudkové):

Pokud se váš pes chová špatně, vyzkoušejte tohoto skvělého trenéra.

Toto souvětí vyjadřuje pozitivní hodnocení vzhledem k objektu *trenéra*, hodnocení objektu psa zde není nijak přítomno (, ač majitel špatně se chovajícího psa může i první část souvětí vnímat negativně vzhledem k situačnímu kontextu).

Základní možné přístupy ke zpracování podmínkových vět při detekci emocionálního významu zmiňuje Veselovská (2015, s. 43). Volba přístupu je z velké části dána velikostí analyzovaného vzorku. Podmínkové věty mohou být jednak vypuštěny na základě jednoduchých pravidel, které z analýzy vyloučí věty začínající typickými prostředky podmínkových konstrukcí typu *jestli, pokud, když* (v tomto případě však nemusí jít o prostředek věty podmínkové) atd. Případně lze tyto věty klasifikovat zvlášť v rámci detailnější analýzy, jak je tomu například v případě Narayanana a kol. (2009).

Aplikace syntaktických pravidel analýzy z podkapitoly 2.2.4. je běžně používána i na úrovni textové, tedy úrovni přesahující rozsah věty resp. souvětí. Informace jsou v takovém případě pouze rozděleny. Viz příklady koordinací na úrovni textové:

Pes je chytré zvíře [+]. A je taky oddané [+].

Pes je chytré zvíře [+]. Ale taky velmi komplikované [-].

Pravidla takto užitá na textové úrovni mohou usnadňovat také automatickou detekci aktantů evaluativní propozice. Viz příklady propozice, na které lze tato pravidla užít:

Jméno našeho psa je Leia. Zbožňuje míčky.

2.2.5 Syntaktická negace a její úloha v evaluaci

Prostředky syntaktické negace rozumíme ty, jimiž se popírá platnost obsahu celé výpovědi nebo její části. Mezi prostředky syntaktické negace řadíme tyto:

- užití negačního morfému (předpony, zápornky *ne-*) k vytvoření záporného slovesa

např. *Pes přiběhl* → *Pes nepřiběhl*

- užití částice (zápornky) *ne* k popření nějakého doplnění věty

např. *Pes přiběhl ne ke mně.*

- užití odpověďové negační částice *ne* či *nikoliv*

např. *Ne, pes (ne)přiběhl.*

Pracujeme-li na různých jazykových rovinách, bylo by vhodné upozornit na fakt, že užití negačního morfému je v případě substantiv, adjektiv a adverbii považováno za negaci lexikální. Viz příklady: *přítel* → *nepřítel*, *šťastný* → *nešťastný*, *hezky* → *nehezky*

S ohledem na zaměření této práce je významnou vlastností negace změna polarity výpovědi. Její detekce se vzhledem k jazykovým principům češtiny může jevit poměrně komplikovanou. Viz příklady jednoduchých vět s přiřazenou polaritou:

1.) *Zpráva mě potěšila.* [+] 2.) *Zpráva mě ne nepotěšila.* [+]/[0]

3.) *Zpráva mě nepotěšila.* [-]

Na rozdílu mezi větou č. 1 a větou č. 3 je patrná úloha užití negačního morfému. Kumulace prostředků negace ve větě č. 2 dokumentuje potenciál nejednoznačného určení polarity celé propozice – ta může být pozitivní, ale také neutrální.

Nejen nejednoznačnost výsledné polarity při kumulaci negačních prvků je třeba brát v potaz při snaze o automatické zpracování. Pravidlo pro detekci, které by zohledňovalo negační morfém *ne-* by muselo obejít například určité výjimky v jazykovém systému, kdy nelze negaci stanovit (byť lexikální) binární opozice v případech jako u slov: *svár/nesvár*, *stvůra/nestvůra*.

V této kapitole byly popsány morfosyntaktické prostředky tvorby emocionálního významu. Abychom dosáhli celistvého popisu na všech úrovních jazyka, věnujeme v další kapitole pozornost prostředkům z roviny sémantické.

2.3 Emocionalita v rovině sémantické

Tato kapitola pojednává o konstrukci emocionálního výrazu na úrovni sémantické. Popsána je nejprve dominantní úloha slovesa v propozici. Dále jsou rozebírány konektory větných struktur, na jejichž základě lze částečně predikovat sémantickou orientaci výpovědních prvků. S ohledem na aplikace automatického zpracování textu je pozornost věnována také problematice pojmenovaných entit.

2.3.1 Emocionální slovesa

Funkcí sloves je pojmenování dějů a spojování větných participantů, kterým je zajištěna koherence a koheze na úrovni formy a významu. Při jejich popisu je tedy žádoucí komplexně postihnout jejich syntaktické i sémantické vlastnosti.

Na základě materiállové báze, kterou představuje Český slovník subjektivních výrazů, analyzuje sémantickou a syntaktickou úlohu slovesa Šindlerová a kol. (2014). Z korpusů evaluativních textů autoři docházejí k typickým syntaktickým a sémantickým schémům pro vyjadřování emocionálního významu. Schémata podléhají principům Funkčního generativního popisu (viz např. Sgall, 1967 nebo Sgall a kol., 1969). Dle autorů lze sledovat různé typy sloves s ohledem na jejich syntaktickou a sémantickou funkci:

1.) Některá ze sloves slouží pouze jako predikát v syntaktické struktuře, nenesou sama o sobě evaluativní význam. Sdružovat se mohou s evaluativními substantivy, adjektivy či adverbii. Typickým příkladem jsou slovesa kopulativní, slovesa popisující duševní pochody či slovesa frázová. Pro konkrétní promluvy a obecná syntaktická schémata viz Tabulku č. 2.

Konkrétní promluva	Syntaktické schéma
Výrobek není kvalitní.	ACT _{CÍL} PRED _{COPULA} PAT _{EVAL}
Pokládám tuto práci za výbornou.	ACT _{ZDROJ} PRED _{PSYCH} PAT _{CÍL} EFF _{EVAL}
Komise hovořila o práci kriticky.	ACT _{ZDROJ} PRED _{COMM} PAT _{CÍL} EFF MANN _{EVAL}
Fotbalisté vyvolali euforii.	ACT _{CÍL} PRED _{EMPTY} CPHR _{EVAL}

Tabulka č. 2: Schémata emocionálních promluv bez sloves evaluativních

2.) Další slovesný typ lze sledovat v případech, kdy je verbum samotné nositelem emocionálního významu. Jde o slovesa, která jsou obsažena ve Slovníku subjektivních výrazů. V typické evaluativní výpovědi, kde jsou aktanty soustředěny kolem slovesa, nese právě toto emocionální význam. Zdroj a cíl evaluace v takovém případě plní funkci verbálních argumentů. Slovesa se dále odlišují s ohledem na to, jak je emocionalita ve větě usouvztažněna mezi aktanty – slovesem a jeho argumenty. Obecná schémata a konkrétní příklady takovýchto vět nabízí Tabulka č. 3.

Konkrétní promluva	Syntaktické schéma
Já miluju pizzu!	ACT _{ZDROJ} PRED _{EVAL} PAT _{CÍL}
Posouvání hranic obohacuje život.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT EFF
Autor pobouřil čtenáře.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT _{ZDROJ}
Čtenáři kritizují autora.	ACT _{ZDROJ} PRED _{EVAL} PAT _{CÍL}

Tabulka č. 3: Schémata a příklady emocionálních vět s evaluativními slovesy

3.) Rozlišovat je nutno také mezi emocionálními výrazy a takovými, které lze označit jako „dobré“ či „špatné zprávy“, což je objektivně prezentovaný pozitivní či negativní obsah. Takové prostředky mohou často (dle kontextu) disponovat dvojí sémantikou (evaluativní resp. neutrální), pročež je žádoucí přihlédnutí k procesu desambiguace. Dobré a špatné zprávy obvykle emocionální význam na valenční aktanty nedelegují, samy spíše fungují jako cíl evaluace. Viz také příklady vět disponujících takovými prostředky:

* *Nálet ptactva znehodnotil celou úrodu.*

* *Celá rasa postupně degeneruje.*

4.) Pro popis událostí, kdy dochází k destrukci nebo zlepšení stavu či k přímému prožívání emocionálních stavů jsou užívána slovesa, která ve větné struktuře delegují emocionalitu na pozici aktora. Tyto prostředky navíc obvykle umožňují abstraktní alternaci příčiny a subjektu výpovědi (Levin 1993, s. 81) Příklady a syntaktická schémata výpovědí disponujících těmito slovesy jsou uvedeny v Tabulce č. 4:

Konkrétní promluva	Syntaktické schéma
Hokej bavil publikum.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT _{ZDROJ}
Večeři narušil dětský pláč.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT
Lov ohrožuje přežití druhu.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT
Finále zachránil obránce týmu.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT _{EFF}
Rozhodčí pobouřil fanoušky.	ACT _{CÍL} PRED _{EVAL} PAT _{CÍL}

Tabulka č. 4: Schémata a příklady vět se slovesy delegujícími emocionalitu na pozici aktora

Rozlišení směru působení emocionálního významu není jednoduchou záležitostí. Vydělit můžeme dva druhy či směry emocionálního působení promluvy. Prvním druhem lze rozumět působení na některý z aktantů větné struktury. Druhou možností je pak působení na příjemce sdělení. Příkladem může být věta „*Petr bezdůvodně osočil kamaráda.*“, kde je možné hovořit jednak o emocionálním působení mezi lidmi zmíněnými ve výpovědi, ale také o působení na příjemce, který je na základě jejího významu emocionálně ovlivněn vůči zmíněným okolnostem či osobám.

Pro syntaktická schémata v této práci je užito následujících zkratk:

- **ACT** – aktor, původce události či nositel vlastnosti / kvality, případně subjekt prožívání
- **ADDR** – adresát, argument s kognitivní rolí příjemce události
- **EFF** – efekt, argument s kognitivní rolí účinku či výsledku události, přiřazován také pokud má sloveso více než tři argumenty
- **ORIG** – origo, argument s kognitivní rolí původce události
- **PAT** – patient, ovlivněný objekt
- **PRED** – predikát

Oproti citovaným zdrojům jsou některé dolní indexy ve schématech nahrazeny svými českými ekvivalenty (TARGET – CÍL, SOURCE – ZDROJ).

2.3.1.1 Sémantická klasifikace emocionálních sloves

Na základě výzkumů přirozených reprezentací lexikálních jednotek a úlohy jejich významu při tvorbě gramatických konstrukcí vzrostl také zájem o strukturaci argumentů věty. Přesněji o reprezentaci a charakteristiku vlastností predikátových výrazů vzhledem k obsazování pozic argumentů (Levin 1993, s. 12). Jak zmíněná autorka na téže straně dodává, dominantní úlohu významu slovesa vyzdvihuje například Chomsky (1986) či Pinker (1989/2013), pro jehož modely jazykové akvizice u dětí je zásadní předpoklad, že syntaktické vlastnosti slova lze předpovědět právě s ohledem na jeho význam.

Je-li v úvahu brána dostatečně rozsáhlá materiálová báze, lze v této vysledovat různé sémantické třídy (nejen) emocionálních sloves. V případě, kdy danou analýzu zaměřujeme na slovesa češtiny, je z hlediska kvantity vhodné využití prostředků, kterými disponuje Český

slovník subjektivních výrazů. Sémantické klasifikaci sloves se věnuje již Levin (1993). Tuto klasifikaci dále užívá a rozvádí Veselovská.

I v případě konstrukcí s emocionálními slovesy lze ve výpovědi určovat jednotlivé participanty jako jsou zdroj nebo cíl. Tyto slovesné argumenty jsou však často nazývány také jinými způsoby. Levin (1993, s. 189) uvádí jako nejvíce frekventované výrazy *prožívající* a *podnět*. Na základě její klasifikace rozšířené Veselovskou (2015, s. 56-57) uvádíme i zde třídy emocionálních sloves s několika příklady:

- Slovesa vyjadřující pozitivní psychický stav
 - Slovesa obdivu: *obdivovat, milovat, zbožňovat*
 - Slovesa potěchy: *obveselovat, bavit, těšit*
 - Slovesa pozitivně vyčleňující: *mít rád, být jedinečný, libit se*
 - Slovesa úžasu: *divit se, rozplývat se, žasnout*
- Slovesa vyjadřující negativní psychický stav
 - Slovesa obtěžování: *iritovat, štvát, otravovat*
 - Slovesa nenávisť: *mít odpor, nenávidět, opovrhovat*
 - Slovesa nepřejčnosti: *závidět, žárlit, nepřát*
 - Slovesa strachu: *bát se, děsit (se), hrozit (se)*
- Slovesa komunikační
 - Slovesa způsobu mluvy: *brblat, drmolit, odsekávat*
 - Slovesa stěžování: *bědovat, lamentovat, reptat*
 - Slovesa vyjádření individuálního mínění: *myslet, domnívat se, předpokládat*
- Slovesa zohledňující fyziologické dispozice
 - Slovesa bolesti: *bolet, dusit, sedřít*
 - Slovesa zaměření pozornosti: *civět, čumět, tlemit*
- Slovesa evaluativní
 - Slovesa pozitivní evaluace: *oceňovat, vážit (si), považovat si*

➤ Slovesa negativní evaluace: *kritizovat, hanobit, hanit*

- Slovesa tužby: *bažít, dychtit, toužit*
- Slovesa ničení: *drancovat, poškozovat, plenit*
- Slovesa podvádění: *balamutit, lhát, švindlovat*

Uvedené sémantické kategorie nelze pokládat za vyčerpávající. Mají především dokumentovat potenciál jazykového systému v rámci sledované skupiny výrazových prostředků. Z hlediska klasifikace je také podstatné, že hranice mezi jednotlivými podskupinami nejsou nijak ostře vytyčeny a jejich prvky mohou být členy více takových podskupin. To lze dokumentovat například uvnitř kategorie sloves komunikačních, kdy např. výraz *bědovat* lze začlenit mezi obě dvě první podskupiny. Slovesa ničení lze z velké části považovat za slovesa evaluativní atd. Zvláštní vydělenou podskupinou jsou zde slovesa vyjádření individuálního mínění, která však sama nenesou emocionální význam.

2.3.2 Emocionální význam na úrovni textu

Výše byly již pojednány vybrané aspekty tvorby evaluativního významu na nižších rovinách. Tato část práce má však za cíl zmínit se také o některých strukturách s vyšší komplexitou, které mohou emocionalitu vyjadřovat či o konstituentech těchto struktur. Jít může o věty složené či větší úseky textu, které jsou následně předmětem analýzy textové či diskurzivní. V českém prostředí je s textovou lingvistikou spojena například práce Hausenblasova (1971), kde jsou autorem popsány a zohledněny dominantně aspekty stylistické. Jinak tomu je v práci Sgalla a kol. (1969 nebo 1986), kde je aplikován funkční generativní popis (FGP) pro výzkum diskurzivních struktur. Vědomi si nestability pojmu diskurz, vycházíme především z druhého zmíněného přístupu k popisu diskurzu jako sekvence promluv v rámci komunikačního procesu, které jsou spojeny syntaktickými, sémantickými a pragmatickými vztahy.

2.3.2.1 Základní diskurzivní konektory

Již v kapitole 2.2.4.1. jsou zachyceny základní diskurzivní konektory *a* a *ale*. Při automatické analýze spojení emocionálních struktur těmito výrazy lze do značné míry zohlednit tzv. Princip sémantické konzistence. Jak detailněji popisují Hatzivassiloglou a McKeown (1997), spočívá užití těchto výrazů obvykle v propojení struktur se stejnou

(v případě konektoru *a*) či jinou (v případě konektoru *ale*) polaritou. Pro základní příklady užití těchto výrazů viz již zmíněnou kapitolu.

Pozorovat lze ovšem jisté jevy, které by onomu Principu sémantické konzistence neodpovídaly. V první řadě lze hovořit o chybných užitích konektoru *ale*, tedy o jeho užití v případě spojení dvou negativních či dvou pozitivních částí struktury.

Výjimkou pro platnost principu by bylo také užití konektoru *ale* jako prostředku gradačního. Viz příklad takového užití: *Byl jsem ne zklamaný, ale přímo zničený.*

I přes tyto výjimky je možné Principu sémantické konzistence úspěšně využít k detekci synonym a antonym (Veselovská 2015, s. 59).

Kromě zmíněných výrazů *a* a *ale* lze v češtině pozorovat i další diskurzivní konektory, které ovlivňují polaritu emocionálních struktur. Jejich příklady lze sledovat v tabulce č. 5 včetně jejich předpokládaného (a nikoliv zcela vždy takto fungujícího) vztahu k polaritě výpovědi:

Stejně orientované konstrukty	Opačně orientované konstrukty
a	ale
ani – ani	avšak
ba	a přesto
jak(o)(ž)(to) – tak(é)	i když
jak(o)(ž) i	i přes
jednak – jednak	leč
nejen – ale i	ovšem
stejně (tak) jako	přestože

Tabulka č. 5: Příklady diskurzivních konektorů ovlivňujících sémantickou orientaci

2.3.2.2 Prostředky koreference

Textovou koreferencí rozumíme užití různých jazykových prostředků (např. zájmen, synonym či zobecňujících substantiv) pro odkazování ve výpovědi. Koreference je nejen záležitostí gramatickou, ale také kontextovou.

Při automatické analýze konstrukcí disponujících emocionálním významem jsou koreferenční vztahy zásadní především s ohledem na detekci zdrojů či cílů evaluace. Problémovým faktorem pro automatické zpracování je z hlediska jazykové typologie fakt, že

čeština je tzv. pro-drop jazykem. Nevyjadřuje tedy nutně pronomina na povrchové struktuře výrazu. Viz příklady textové koreference v případě (1.) vyjádřeného a (2.) nevyjádřeného koreferenčního prostředku:

- 1.) Láďu baví matika. Dávají mu dobré známky.
- 2.) Nemám rád Battyho. (On) je rasista.

V této kapitole byly popsány prostředky konstrukce emocionálního významu na rovině sémantické. Následující část práce je věnována konstrukci emocionálního významu v rovině pragmatické.

2.4 Emocionalita v rovině pragmatické

Každá jazyková entita vyšší než foném má svou pragmatickou dimenzi, nazírána tedy může být i z jiné než gramatické perspektivy daného jazyka (Hirschová 2006, s. 8). Centrálním tématem lingvistického studia pragmatické roviny jsou ty aspekty komunikace, které závisí na kontextu (Cruse 2006, s. 3). V této kapitole tedy popíšeme, jak je v rovině pragmatické konstruován emocionální význam. Pozornost je koncentrována především na kontextuální prvky situační a také způsobu komunikace mluvčího a příjemce.

2.4.1 Kontext

Dle Kořenského a kol. (2013, s. 10) komunikačním kontextem rozumíme „*zařazení jedinečné komunikační události do řetězce, skupiny příbuzných, obdobných, vzájemně vázaných komunikačních událostí.*“ Jde tedy o zásadní faktor při interpretaci výpovědi (Cruse 2006, s. 35). Jak upozorňuje Veselovská (2015, s. 63), je při výzkumu jazykové emocionality důležité mít na paměti, že lze vyčlenit jistou skupinu stylů či žánrů, které budou obsahovat emocionální významy s větší pravděpodobností než styly resp. žánry jiné. Pro ilustraci podstaty kontextu v jazykové komunikaci viz uvedený příklad:

To je nádhera!

Výše uvedená věta a její emocionální význam mohou být v závislosti na kontextu interpretovány různými způsoby:

pozitivní evaluace: mluvčí reaguje na něco, co mu dělá radost

negativní evaluace: mluvčí vyjadřuje smutek např. nad svou neúčastí v dané situaci

ironie: mluvčí takto reaguje na něco, čemuž jsou obecně přisuzovány jiné kvality

Jak uvádí např. Čmejrková a kol. (2013, s. 33): „*Stupeň závislosti reference jazykových výrazů na znalosti kontextu je variabilní.*“ Jelikož obvykle nejsme schopni porozumět situačnímu kontextu izolovaných psaných vět, lze všechny potenciální věty jazyka považovat do jisté míry za významově nejasné. Z jistého druhu takového nejasnosti vyvstává princip ironie, který je pojednán v rámci následující podkapitoly 2.4.2.

V rámci pragmatické kompetence je dále pozornost směřována k mluvčímu a adresátovi, jejichž schopnosti jsou v tomto směru rozhodující jak pro samotnou kompozici zprávy, tak pro její interpretaci a tedy zaručení úspěšnosti procesu komunikace. Na specifika komunikačního procesu a jeho aktantů se zaměřujeme dále v podkapitole 2.4.3. a 2.4.4.

2.4.2 Ironie a sarkasmus

Jako ironická či sarkastická lze obvykle označit taková sdělení, jenž disponují jistým zamýšleným obsahem, který je obvykle nějakým způsobem opozitní k významu doslovnému (Cruse 2006, s. 90). Při studiu konstrukce emocionálního významu navrhuje lze rozdělit ironii na dvě základní kategorie: *ironii situační* a *ironii verbální*.

Ironie situační je založena na nesouladu faktů, které jsou popisovány s těmi, které reálně probíhají. Pro ilustraci viz následující příklad:

To se ti povedlo!

Jak je patrné, význam tohoto sdělení může nabývat různé polarity v závislosti na situačním kontextu. Jedná se tak o stejně kontextuálně závislý jev jako v příkladu podkapitoly 2.4.1. Hovoříme-li zvláště o ironii, pak lze konstatovat, že obvykle způsobuje změnu polarity, měnit ji tak vzhledem ke kontextu může na negativní, pozitivní či neutrální. V případě věty *Hurá do kina!* Tedy může jít o upřímnou pobídku, doporučení divákovi, kterého čeká kvalitní zážitek. V případě recenze knižní předlohy filmu již o pozitivní hodnocení jít nemusí.

Ironie verbální spočívá také v jisté kontextuální závislosti, ovšem význam, který mluvčí vyjadřuje, je absolutně jiný či dokonce opačný ve vztahu k významu doslovnému. V případě, kdy chceme poukázat například na fakt, že otec vůbec neumí vařit tak lze dojít k následující výpovědi: *Táta uvaří kdykoliv cokoliv.*

Pro potřeby automatického zpracování lze dle Veselovské (2015, s. 64-65) vysledovat určité indikátory ironického nebo sarkastického vyjadřování. Může jít o intenzifikátory typu

hrozně, pěkně, strašně, které jsou pojednány výše v kapitole 2.1., částice jako *teda* nebo příslovce typu *opravdu*. Viz příklady výpovědí s takovými intenzifikátory:

1.) To je pěkně super! 2.) To se teda máš! 3.) To jsem opravdu nečekal

Velmi často je ironie součástí také idiomatických výpovědí, např. *být příjemný jako vidle v zádech* = být nepříjemný. I přes užití zmíněných indikátorů však zůstává pravdou, že detekce ironie či sarkasmu je nadále složitou záležitostí nejen pro počítače, ale dokonce i pro člověka (Reyes a kol. 2012). Ironické užití lze navíc vysledovat také v emocionálních reakcích mluvčích na určité události. Typicky jsou tak pro vyjádření obou pólů emocionality užívány výrazy jako *Bezva!*, *Senza(ce)!*, *Skvěle*, *No výborně* atd.

Kromě výše popsaných aspektů jsou prostředky ironie a sarkasmu svou funkcí závislé také na intonačních a dalších suprasegmentálních jazykových jevech v konkrétní výpovědi. Takové jevy však nespádají do oblasti zájmu této práce.

2.4.3 *Mluvní akty*

Vznik a rozvoj teorie mluvních (nebo řečových) aktů souvisí s tzv. obratem k jazyku, který byl Austinem pokládán za nejvýznamnější revoluci v rámci filosofie. Ve svém díle (Austin, 1962/1975) se tento autor zaměřuje především na komunikační úlohu jistých typů jazykových konstrukcí. Upouští tak od tendencí popisu systému za procesem a chápe výpověď jako specifický způsob či prostředek komunikace. Pod řečové akty tak spadají například hrozba, omluva, slib a další, které lze často považovat za vysoce emocionální.

Rozlišujeme tři základní úrovně mluvního aktu:

- **lokuce** – slovní obsah výpovědi
- **ilokuce** – záměr, se kterým je výpověď pronesena
- **perlokuce** – výpovědní efekt

Ve výpovědi *Dnes nám přituhuje!* je tak užito fráze o stavu počasí (lokuce). Její intencí je však například pobídka k zavření okna, či prosté hodnocení daného prostředí (ilokuce). Efektem výpovědi pak může být skutečně zavření okna, zapnutí topení či jiná konkrétní reakce (perlokuce).

Vzhledem k intencionálnímu charakteru je pozornost dále směřována především k ilokuci. Ta je stěžejní také z hlediska jazykové emocionality. Searle (1969) přichází

s dělením této složky na několik kategorií (např. direktivy, komisivy či deklarativy), z nichž je vzhledem k tématu práce zásadní právě kategorie *expresiv*. Jde o vyjádření postojů, případně emocionálních stavů vzhledem k dané propozici, konkrétně například o vyjádření vděku, výhrůžky či omluvy.

Ilukoční akt, tedy intence mluvčího může být vyjádřena mnoha způsoby z nichž většina již byla v této práci zmíněna:

- Performativní formule – jde o výpovědi, které nejen jistým způsobem popisují danou situaci, ale také tuto situaci a stav věcí ve světě přetvářejí. Typicky lze u Austina sledovat nejprve věty jako *Tímto tě křtím...* atd. Zajímavostí je, že některé mluvní akty tohoto typu jsou gramatikalizovány ve standardizovaných strukturách, které se mohou vyznačovat podobností v různých jazycích. Poukázat je však třeba na fakt, že potenciální funkcí performativu disponují také konstantivy (a jsou tímto faktem v podstatě do jisté míry zavrženy). Nelze se tak při detekci performativní formule spoléhat pouze na ustálenost určitých frází, které jsou běžně spojeny například s jistými institucionalizovanými postupy.
- Lexikální vyjádření
- Modální slovesa
- Modální částice
- Gramatická vyjádření: časování, negace a jiné gramatické prostředky
- Prostředky suprasegmentální

Zvláštní pozornosti je ilokučním aktům věnována také z toho důvodu, že skutečný záměr sdělení zůstává často skrytý a pro detekci nesnadný, jelikož je kontextuálně závislý. Proto například věta *To jsme klidní* nemusí doslovně reflektovat duševní stavy mluvčího, ale může znamenat například *S tímto postupem nesouhlasíme*. Zásadním problémem je v rámci studia emocionálního významu difference mezi intencí a interpretací, neboť nelze počítat se stejným kompetenčním potenciálem u různých mluvčích či adresátů.

2.4.4 Konverzační maximy

Úspěšná komunikační činnost je zajišťována pravidly jazykového chování, které lze označit jako princip kooperace. Ten stanovuje jisté bariéry, které by měly zaručovat, že příspěvek v jakémkoliv druhu rozhovoru je takový, jako je v dané komunikační fázi vyžadováno s ohledem na její účel. Principy zajišťující úspěšný průběh komunikace popsal ve

své stati *Logic and Conversation* Grice (1975) a nazval je jako tzv. konverzační maximy. Rozdělit je lze do následujících kategorií:

- Maxima kvality – souvisí s pravdivostní hodnotou sdělení
- Maxima kvantity – odrážejí nutnost adekvátního množství potřebné informace
- Maxima relevance – požadavek na důležitost výpovědi
- Maxima způsobu – informace by měla být předána srozumitelně a jednoznačně

Naprosto běžným je v rámci komunikace porušování jedné či více z těchto maxim. V případě porušení záměrného může jít například o sdělení, která mají být humorná. Nezáměrné porušení může být způsobeno chybným rozpoznáním intence. To se běžně stává v případě, kdy komunikační aktanti nesdílejí stejné konverzační implikatury (Veselovská 2015, s. 69).

V této kapitole byly pojednány zřejmě nejkomplexnější a nejproblematictější komponenty tvorby emocionálního významu, konkrétně tedy jeho pragmatické aspekty. Pro tvorbu praktických aplikací je zohlednění pragmatické roviny jedním z vůbec nejsložitějších. Dokumentovat tento fakt by měly především výše uvedené podkapitoly zdůrazňující roli kontextu a vysvětlující pozici evaluativních výpovědí v rámci množiny řečových resp. mluvních aktů.

Analytický exkurz

V první části práce byly představeny základní přístupy zkoumání emocionality a teoretická východiska pro detekci emocionálního vyjádření s přihlédnutím k možnostem automatického zpracování dat. Vybrané koncepty předchozí části a dále zmíněné metody nyní aplikujeme pro popis a komparaci mediálního obsahu ze dvou různých zdrojů. V rámci postupu odkazujeme také na další teoretická východiska, zdroje a metody, které jsou v tomto analytickém exkurzu užity a dále jej ukotvují v širším teoretickém rámci.

3 Charakteristika a komparace lexikálního zpracování migrační krize ve zvolených internetových médiích

Z existence obrovského množství (nejen žurnalistických) mediálních obsahů plyne stav, ve kterém je zapotřebí jistým způsobem bojovat o pozornost potenciálního publika. Snaha zajistit si tuto pozornost je často nepochybně spojena se specifickým zpracováním medializovaných událostí (Jirák, Köpplová 2003, s. 43). V této části práce se tak zaměřujeme na popis a komparaci lexikálního zpracování zvolené mediální události u dvou internetových periodik, kterými jsou novinky.cz a blesk.cz.

3.1 Stanovení hypotéz, sledovaných jevů a cílů analýzy

Vycházíme z předpokladu, že užitá lexikální zásoba emocionálních výrazů se bude u obou sledovaných periodik lišit. Domníváme se, že v případě serveru blesk.cz by mohlo být užití emocionálních výrazů jevem frekventovanějším, než v případě serveru novinky.cz. Vzhledem k rozsahu analytického exkurzu a mohutnosti vzorku (viz níže 3.3. Volba vzorku) předpokládáme u serveru blesk.cz především vyšší bohatost slovníku nejfrekventovanějších subjektivních, resp. emocionálních výrazů v rámci dále stanoveného frekvenčního intervalu (f, f_{\max}), nikoliv tedy přímo obecný vyšší frekvenční výskyt jednotlivých subjektivních, resp. emocionálních lemmat. Ten by bylo jistě vhodné dokazovat také na korpusu většího rozsahu. Mezi nejfrekventovanějšími lze očekávat slova gramatická. Nelze tedy předpokládat vyšší frekvence u subjektivních ani emocionálních autosémantik. To ovšem odpovídá principům výstavby výpovědi (nejen) u českého jazyka. Dominantní přítomnost synsémantik je jednoduše ověřitelná prostřednictvím frekvenčního seznamu a poukazuje na ni například Hunston (2002, s. 3), která komentuje pravidelně vysoké zastoupení těchto slov v rámci

různých typů korpusů, například z oblasti politiky a vědy. Po sestavení seznamů subjektivních a emocionálních lexikálních prostředků dále zjistíme, jak je mezi těmito distribuována pozitivní či negativní polarita. Mezi výrazy následně identifikujeme jednotlivé kategorie slovních druhů. Oba seznamy podrobíme komparaci. Pro oba specializované korpusy dále identifikujeme klíčová slova a případné subjektivní, resp. emocionální výrazy mezi nimi.

3.2 Volba tématu

I přes omezený rozsah analytického exkurzu této práce si klademe za cíl podat příspěvek do diskuze na aktuální téma, který bude dále možné rozvíjet například prostřednictvím prohloubení diskurzivní analýzy na dalších jazykových rovinách či zapojením některých z dalších metod popsaných v teoretické části. Požadavku jisté míry společenské závažnosti, aktuality a dostupnosti materiálů dle našeho mínění vyhovuje téma migrační resp. uprchlické krize.

3.3 Volba vzorku

Pro možnost srovnání byly vybrány dva mediální zdroje, u nichž předpokládáme potenciál k různému zpracování daných témat. Také s ohledem na čtenost byly nakonec použity příspěvky z žurnalistických webových stránek novinky.cz a blesk.cz.

Vzhledem k tomu, že vycházíme ze dvou zdrojů, stanovujeme pro oba stejný počet článků. Tyto články jsou řazeny dle data, pod kterým jsou uvedeny ve webové databázi při zvolení konkrétní rubriky resp. konkrétního dotazu.

Nejprve bylo shodně pro vyhledávání užito dotazu „*migrace*“. Pro server novinky.cz bylo toto řešení vyhovující. Články byly seřazeny dle aktuality. Další nutná selekce byla minimální, neboť téma migrace resp. uprchlické krize bylo při zadání tohoto dotazu dominantním či jedním z hlavních témat dostupných článků. Vyloučeny byly například články, ve kterých nešlo o problematiku migrace spojenou se zvoleným tématem, např. článek *Destinace týdne – Masai Mara během velké migrace*, který pojednává o stavu africké fauny, by byl pro potřeby zvolené analýzy jistě nevhodný. Stanovený počet padesáti nejaktuálnějších článků pokrývá v případě serveru novinky.cz období od 2.6. 2016 do 14.7. 2016.

V případě serveru blesk.cz se však vyhledávání dotazu „*migrace*“ neosvědčilo. Byť byly všechny z takto vyhledaných článků dominantně zaměřeny na téma uprchlické krize, nebyly seřazeny dle data. Bylo tedy vzhledem k požadavku aktuálnosti značně nepraktické

kompletní databázi procházet, pro potřeby analýzy se užití tohoto dotazu tedy ukázalo jako nevhodné. Server blesk.cz ovšem disponuje samostatnou rubrikou s názvem Uprchlíká krize. Využití této se ukázalo jako vhodné vzhledem k požadavku aktuálnosti a možnosti řazení článku od nejaktuálnějšího. Nutná selekce nevhodných příspěvků prakticky nebyla nutná, výjimkou byly pouze fotoreportáže a články, jejichž kompletní podoba se nevyobrazovala v rámci jedné stránky. Stanovený počet padesáti nejaktuálnějších článků pokrývá v případě serveru blesk.cz období od 7.6. 2016 do 18.7. 2016.

3.4 Zpracování vzorku

V rámci této podkapitoly pojednáváme postup shromažďování a zpracování dat. Představujeme užití metody a nástroje, které v neposlední řadě umožňují také samotné ověření výsledků či případné rozvinutí tohoto analytického exkurzu.

3.4.1 Sběr dat

Aby bylo možné výsledky analýzy ověřovat, sestavíme nejprve seznamy vybraných článků z obou periodik. Ty zpracováváme prostřednictvím programu Microsoft Excel. K informacím vedle názvu článku udáváme také datum jeho zveřejnění a zkratku či celé jméno autora nebo více autorů v závislosti na tom, jak jsou příslušné informace pod články uvedeny. Seznamy článků jsou součástí elektronických příloh k této práci. Pro ilustraci zde přikládáme náhled z kompletního seznamu:

Pořadí	Název článku	Datum	Autor
1	Uprchlíká vlna má letos už přes 3600 mrtvých, většina se utopila ve Středozeří	14.7.2016	Novinky, ČTK
2	Už žádné cestování žadatelů o azyl do jiných zemí, Evropská komise navrhla sjednocení systémů	13.7.2016	ČTK
3	Rumunský převaděč z D5 je za mřížemi, vazební jednání trvalo čtyři hodiny	13.7.2016	pab, PRÁVO

Obrázek č. 2: Náhled zpracování seznamu analyzovaných článků

Ze stanoveného počtu vyhledaných článků obou periodik nejprve vytvoříme drobné korpusy. Kompletní obsahy článků včetně jejich titulků zpracujeme do textového souboru ve formátu .txt. Jak z výše uvedených vlastností zpracovaných dat vyplývá, jde o korpusy specializované. Ty se vyznačují obsahem textů konkrétního typu a jsou kompletovány za účelem analýzy zvolených jazykových jevů. Rozsahy těchto korpusů jsou stanovovány pouze dle uvážení jejich autorů s ohledem na výzkumný analytický cíl (Hunston 2002, s. 14). V tomto případě spočívá specializace v zaměření na žurnalistické texty pojednávající

konkrétní zvolené téma v ohraničeném časovém období. Užití korpusy jsou součástí elektronických příloh k této práci.

3.4.2 Využití kvantitativně lingvistického softwaru

Korpusy textů dále využíváme ke stanovení frekvenčního seznamu lemmat. Pro tento úkol texty zpracujeme prostřednictvím programu QUITA (Quantitative Index Text Analyzer). QUITA je softwarem pro kvantitativní analýzy textů s širokým potenciálem využití v mnoha badatelských disciplínách, například v lingvistice, sociologii či biologii. Kombinuje všechny nezbytné aspekty kvantitativního výzkumu, umožňuje statistické ověřování dat a také jejich grafickou vizualizaci. Software je volně ke stažení prostřednictvím webových stránek oltk.upol.cz/software. Jeho ovládání je dále popsáno ve volně přístupné diplomové práci *Kvantitativně lingvistický software* (Matlach 2014).

Za účelem zpracování textů nejprve v programu QUITA vytvoříme nový projekt, který je nastavením nutno přizpůsobit pro potřeby zvoleného analytického kroku. Prvním nastavitelným nástrojem je tzv. tokenizátor (v programu uveden pod angl. tokenizer). Vzhledem k požadavku zpracování českých textů, kde je navíc každé slovo nutno zpracovat jako token, volíme užití standardního resp. výchozího tokenizátoru (z angl. default generic tokenizer). Tento typ nabízí běžnou naivní implementaci tokenizace pomocí regulárního výrazu: „\W+“ (Matlach 2014, s. 22). Slova jsou tedy vydělena jednotlivě, začínají za mezerou a končí před mezerou následující.

Druhým volitelným nástrojem je užitý lemmatizátor (z angl. lemmatizer). Tento vzhledem k analyzovanému jazyku volíme kombinovaný. Jde o implementovaný lemmatizátor využívající přemostění k morfologickému analyzátoru MAJKA (Šmerk 2007; <http://nlp.fi.muni.cz/ma/>) a základní slovníkové metodě, která vychází z dat Českého národního korpusu (Křen a kol. 2014).

Třetím nástrojem ovlivňujícím zpracování vzorku je karta s nabídkou POS taggerů (z angl. POS Tagger), tedy nástrojů gramatického značkování či slovnědruhové desambiguace. Jelikož hodláme dále v případě subjektivních resp. emocionálních výrazů určovat také jejich slovnědruhové kategorie, využití tohoto nástroje se nabízí například pro porovnání zastoupení slovnědruhových kategorií v rámci kompletního korpusu a vytvořených seznamů selektovaných výrazů. Vzhledem k tomu, že desambiguace je často jedním z úskalí automatického zpracování, získaná data nejprve podrobíme kontrole. V případě námi

analyzovaného vzorku volíme opět implementovaných přemostění s programem MAJKA a slovníkem Českého národního korpusu.

V nastavení projektu lze zvolit také možnost užití post-procesorů. Ty mohou z analyzovaných dat vytvářet n-gramy, případně redukovat množství tokenů na požadovaný počet n . „*Tím je například umožněno zkoumat bez problémů i indexy, které jsou závislé na délce textu,*“ (Matlach 2014, s. 23). Pro potřeby tohoto analytického exkurzu však možností post-procesoru (z angl. post processor) nevyužíváme.

Dalším krokem je výběr textů ke zpracování, který obstaráme funkcí Add Text File(s). Způsob ukládání *bytů*, které reprezentují text, je však pouze věcí dohody a norem. Jejich dodržování je tak závislé na konkrétním uživateli či programu, který s texty pracuje. Z tohoto důvodu je možné narazit na texty, které nejsou vyobrazeny správně, čitelně nebo v původně (autorem) užitě znakové soustavě. Pro jejich dekódování je proto nutné vybrat správnou tabulku (*encoding* či kódování). Vedle heuristických metod, které jsou často schopny identifikovat užití některých běžných kódování, předchází QUITA problémům s kódováním také prostřednictvím zobrazení okamžitých náhledů (*preview*) pro jednotlivé analyzované texty. V závislosti na zobrazeném náhledu je dále možné kódování měnit prostřednictvím rozbalovacího menu a dojít takto k požadovanému textovému vyobrazení (Matlach 2014, s. 20). Jediným vhodným kódováním bylo v případě námi užitých textů utf-16. Program následně zvolené texty zpracuje po kliknutí na tlačítko *Start!*.

3.4.3 Využití frekvenčního seznamu lemmat

Ve stanoveném frekvenčním seznamu lemmat selektujeme nejprve subjektivní, dále poté emocionální lexikální výrazy. V případě nejasností rozhodujeme o zařazení mezi subjektivní, případně emocionální výrazy (disponující určitým typem polarity) na základě Českého slovníku subjektivních výrazů (viz kap. 2.1.3. Slovníky subjektivních výrazů v teoretické části práce). Pro dvojí selekci sledovaných jevů hovoří především vlastnosti zvoleného slovníku. Pro potřeby tohoto analytického exkurzu totiž nelze užit vybraného nástroje bez dalšího (často introspektivního) zhodnocení daného jazykového jevu. Slovník totiž obsahuje také prostředky, které na základě poznatků z teoretické části jako emocionální (a mnohdy ani inherentně expresivní) obvykle hodnotit nelze, například slovo *podmínka*. Dále takové, které lze hodnotit jako emocionální pouze v případě jejich specifických kolokací, například u částečně frazeologizovaných jednotek jako *svědomí* (*Měl černé svědomí*). Kontext dále ovlivňuje sémantiku velké části tohoto slovníku, například u slova *útočník* jen těžko bez

kontextuálního zapojení odhadneme, jde-li o hokejistu nebo teroristu. Pro ilustraci uvádíme v **tabulce č. 6** seznam prvních deseti nejfrekventovanějších subjektivních výrazů z analyzovaných textů stránky blesk.cz, ve kterém je pro porovnání patrná nutnost další selekce výrazů inherentně emocionálních:

Výraz	Pořadí	Rank	Frekvence	%	Polarita
problém	1	61	34	0,178	Neg
Krize	2	92	28	0,147	Neg
Velký	3	100	26	0,136	Neg/Pos
Útok	4	107	25	0,131	Neg
pomoc	5	113	23	0,12	Pos
Válka	6	116	23	0,12	Neg
pomáhat	7	128	20	0,105	Pos
Oběť	8	142	18	0,094	Neg
dohoda	9	145	17	0,089	Pos
podmínka	10	165	16	0,084	Neg/Pos

Tabulka č. 6: Deset nejfrekventovanějších výrazů před selekcí výrazů emocionálních

Na základě selekce subjektivních, případně emocionálních lexikálních výrazů sestavujeme seznam těchto prostředků užitých v obou korpusových materiálech (seznamy jsou součástí elektronických příloh k předkládané práci).

Pro všechny identifikované výrazy stanovujeme typickou hodnotu jejich polarity. Pro výrazy subjektivní na základě Českého slovníku subjektivních výrazů, pro dále vyčleněné výrazy emocionální za využití autorského povědomí. Dále určujeme také slovnědruhově kategorie těchto prostředků. Seznamy vytvořené na základě výše zmíněných charakteristik komparujeme a jejich podobu interpretujeme.

3.5 Analytické výstupy

V této podkapitole pojednáváme výsledky zpracování dat, kterých bylo dosaženo za užití výše popsaných postupů. Popisujeme podobu vygenerovaných frekvenčních seznamů lemmat. Uvádíme výstupy detekce sledovaných výrazů, jejich přiřazené hodnoty polarity a slovnědruhově kategorie. Stanovené hypotézy konfrontujeme s dosaženými výsledky analýzy a získaná data dále interpretujeme v kontextu teoretických poznatků.

3.5.1 Základní frekvenční seznam lemmat

Prostřednictvím kvantitativně lingvistického softwaru byly ze shromážděných textových dat stanoveny frekvenční seznamy lemmat. Dle předpokladu byla mezi nejfrekventovanějšími prostředky detekována především slova gramatická. Viz **tabulku č. 7**, která zobrazuje seznam deseti nejfrekventovanějších lemmat z obou srovnávaných zdrojů, jejich absolutní i relativní frekvenci (%):

Rank	Lemma	Frekvence	%	Rank	Lemma	Frekvence	%
1	být	576	3,017	1	v	531	3,113
2	v	557	2,917	2	být	502	2,943
3	a	481	2,519	3	a	421	2,468
4	se	421	2,205	4	se	355	2,081
5	na	418	2,189	5	na	308	1,805
6	z	271	1,419	6	ten	224	1,313
7	ten	259	1,357	7	z	222	1,301
8	který	221	1,157	8	že	212	1,243
9	že	200	1,048	9	do	173	1,014
10	uprchlík	198	1,037	10	který	168	0,985

Tabulka č. 7: Deset nejfrekventovanějších lemmat ze zdrojů blesk.cz (vlevo) a novinky.cz (vpravo)

Mezi nejfrekventovanějšími slovy figurovalo v obou seznamech jediné sloveso. Tím je sloveso *být*, jehož vysoká frekvence je dána především pomocným charakterem v rámci výstavby výpovědi (Těšitelová 1972). Vysokou frekvencí disponují také běžně užívané předložky - *v*, *na*, *z* v případě webu blesk.cz nebo *v*, *na*, *z*, *do* u webu novinky.cz. U obou zdrojů lze také pozorovat frekventované spojky *že* a *a*. Dále zájmena *který* a *ten* jako běžné prostředky textové koreference či zvrtné zájmeno *se*. Upozorníme zde však na přítomnost autosémantického výrazu *uprchlík* (v případě serveru blesk.cz), který bude pravděpodobně v rámci daného korpusu také tzv. klíčovým slovem, jak ověříme dále (viz kap. 3.5.8. Klíčová slova).

3.5.2 Seznam subjektivních výrazů

Na základě využití frekvenčních seznamů lemmat a Českého slovníku subjektivních výrazů byly stanoveny seznamy subjektivních výrazů obou analyzovaných periodik ve frekvenčním rozpětí od maximálního výskytu lemmatu po četnost $f=5$. Tyto seznamy jsou součástí elektronických příloh předkládané práce.

Analýzou vzorku z obou zdrojů bylo za užití Českého slovníku subjektivních výrazů ve zvoleném frekvenčním intervalu detekováno shodně 83 odpovídajících prostředků, které

byly označeny svou přiřazenou polaritou. Její distribuci ve vzorku dokumentuje **tabulka č. 8**, kde sloupec označením *f* udává frekvence subjektivních lemmat a sloupec s označením % jejich procentuální zastoupení v rámci detekovaného množství:

	<i>Zdroj: Blesk.cz</i>		<i>Zdroj: Novinky.cz</i>	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Detekované subjektivní výrazy	83		83	
Výrazy s pozitivní polaritou	25	30,12	42	50,60
Výrazy s negativní polaritou	51	61,45	34	40,96
Výrazy s obojí možnou polaritou	7	8,43	7	8,43

Tabulka č. 8: Distribuce přiřazené polarity v rámci seznamu subjektivních výrazů

Jak je z výše uvedené tabulky patrné, v rámci sledovaného vzorku se distribuce jednotlivých druhů polarity značně liší. V případě periodika blesk.cz lze sledovat ve více než polovině (61,45%) užitých subjektivních výrazů ty, kterým je přiřazena negativní hodnota. Jde prakticky o dvojnásobný výskyt než v případě výrazů s polaritou pozitivní. Počet užitých prostředků s negativní polaritou je naopak v případě serveru Novinky.cz v menšině (40,96%). Celkově je potom distribuce polarity vyváženější, než v případě webu blesk.cz.

3.5.3 Zastoupení slovnědruhových kategorií

Ve vytvořeném seznamu subjektivních výrazů byly pro jednotlivé výrazové prostředky následně stanoveny jejich slovnědruhové kategorie. Pro tyto byla dále sledována jejich distribuce v rámci analyzovaného frekvenčního rozpětí. Zastoupení slovnědruhových kategorií je možné sledovat v **tabulkách č. 9** (pro blesk.cz) a **10** (pro novinky.cz), které reflektují také jejich rozdělení na ose polarity:

Výrazy z negativní polaritou	Sub	V	Adj	Adv/ostatní
Celkem: 51	22	17	10	2
Výrazy s pozitivní polaritou				
Celkem: 25	8	9	6 (5)	1 (2)
Výrazy s nedourčenou polaritou				
Celkem: 7	2	2	2	1
Celkový počet v rámci slovnědruhové kategorie:	32	28	17 (18)	4 (5)

Tabulka č. 9: Zastoupení slovnědruhových kategorií v analyzovaném materiálu webu **blesk.cz**

Pro tabulky č. 9 a 10 platí:

Sub – substantiva, **V** – verba, **Adj** – adjektiva, **Adv/ostatní** – adverbia/potenciální jiná
kategorie

Výrazy z negativní polaritou	Sub	V	Adj	Adv/ostatní
Celkem: 34	11	14	4	5
Výrazy s pozitivní polaritou				
Celkem: 42	14	23	5	0
Výrazy s nedourčenou polaritou				
Celkem: 7	4	0	2	1
Celkový počet v rámci slovnědruhové kategorie:	29	37	11	6

Tabulka č. 10: Zastoupení slovnědruhových kategorií v analyzovaném materiálu webu **novinky.cz**

Z uvedených tabulek je patrné, že dominantně využívanými slovnědruhovými kategoriemi subjektivních prostředků jsou jednak substantiva, která byla v rámci sledovaného frekvenčního rozsahu užívána nejvíce na stránkách **blesk.cz**, tyto prostředky navíc zhruba z 69% procent disponovaly negativní polaritou. V případě serveru **novinky.cz** byla poté nejvyužívanější slovnědruhovou kategorií verba. Ta naopak disponovala v cca 62% polaritou pozitivní.

Podobné výsledky lze sledovat i v případě kategorií, které jsou co do zastoupení na druhém místě. Slovesa jsou v případě serveru **blesk.cz** téměř v 61% případů realizována jako prostředky s negativní polaritou. Substantiva s pozitivní polaritou užívaná serverem **novinky.cz** převyšují ta negativní v poměru 14:11.

3.5.4 Dílčí závěr a interpretace

Na základě výše popsaných metod byl za použití programu QUITA zpracován základní frekvenční seznam lemmat. Výsledné zastoupení slovnědruhových kategorií mezi nejfrekventovanějšími slovy podporuje běžně udávaná stanoviska o vysoké četnosti výskytu slov gramatických.

Za využití Českého slovníku subjektivních výrazů byl ze sledovaného frekvenčního intervalu $(5, f_{\max})$ sestaven seznam subjektivních výrazů pro obě sledovaná internetová periodika. Hypotéza o širším spektru subjektivních výrazů u serveru **blesk.cz** podpořena nebyla, neboť počet detekovaných výrazů byl v případě obou periodik stejný. Toto je však spíše věcí náhody a záležitostí poměrně malého objemu zpracovaných dat. Jelikož je tento

exkurz jakousi prvotní sondou pro potřeby dalších komplexních analýz větších datových souborů, bylo by vhodné na těchto podobné hodnoty výskytů sledovaných jevů ověřit.

Zajímavým se ovšem z hlediska mediálního zpracování zvolené události jeví fakt, že jsou v rámci sledovaných periodik užívány prostředky disponující pozitivní či negativní polaritou ve značně odlišných poměrech. V případě serveru blesk.cz dosahovaly výrazy disponující negativní polaritou více než 60% ze stanoveného frekvenčního spektra subjektivních prostředků. Distribuce pozitivní polarity zato dosahovala pouze cca 30%. Analýza materiálů ze serveru novinky.cz naopak ukázala na většinovou přítomnost prostředků s polaritou pozitivní, a to v poměru zhruba 50:40. Zbylá procentuální zastoupení (>8) u obou periodik reflektovalo přítomnost výrazů s obojí možnou polaritou.

Ač mohou být tyto rozdíly ovlivněny poměrně malým množstvím zpracovaných dat, lze tuto sondu dále využít pro širší analýzu tvorby mediálního obrazu určité události a dále tak tyto výstupy podpořit či vyvrátit. Dosažené výsledky by tak mohly přispět k diskusi na otázku, informují-li určitá média o zvoleném tématu s určitými tendencemi. Jak ovšem bylo popsáno v rámci teoretických východisek, zásadním interpretačním aspektem je v neposlední řadě také kontextuální užití. Vhodným by tedy například bylo také zohlednění kolokací sledovaných výrazových prostředků.

Určením slovnědruhových kategorií u subjektivních výrazů byly prokázány a upřesněny další variace mezi analyzovanými zdroji. Nejčastěji využívanými se ukázaly kategorie substantiva a verba. Tyto byly logicky také značně zapojeny v rámci zmíněného častého užívání subjektivních výrazů s negativní polaritou v případě serveru blesk.cz.

3.5.5 *Emocionální vs. subjektivní výrazy*

V předchozích kapitolách již byla zmíněna jistá distinkce mezi výrazy emocionálními, které popisujeme v hlavní teoretické části práce s některými z těch, které lze označit jako subjektivní podle zdroje, ve kterém figurují (viz kapitolu 2.1.3. Slovníky subjektivních výrazů).

Tato část práce tak reflektuje povahu jednotek, které jsou obsaženy v sestavených seznamech subjektivních výrazů ze sledovaných frekvenčních intervalů a tyto jednotky dále člení na dvě skupiny. První z nich tvoří výrazy, které jsou pro rodilého mluvčího vnitřně spjaty s emocionálním příznakem v kombinaci s určitou polaritou. Druhá je tvořena slovy,

kteří pro svoji emocionální významovou funkci vyžadují zapojení v jistém typu syntagmatu či situačním kontextu.

Zjednodušeně lze rozhodovací proces k zařazení identifikovaných subjektivních slov mezi slova inherentně emocionální shrnout do těchto podmínek (z nichž ne všechny musí být naplněny):

- 1.) Výraz vyjadřuje emocionální stav (*láska, hnusit se, milovat*)
- 2.) Výraz je prostředkem hodnocení (*považovat si, hanit, skvěle*)
- 3.) Existuje pocíťovaná sémantická distinkce mezi slovem subjektivním a dalším prvkem na ose jeho synonymie, který lze hodnotit jako objektivní či neutrální
- 4.) Výraz je užíván dominantně pro popis emocionálních událostí (*terorismus*)

První dvě zmíněné podmínky obvykle působí souběžně (viz také kap. 1.1.. Vymezení pojmu), neboť hodnocení je spojeno s vyjádřením emocí. Pokud lze výraz zapojit do kontextu, ve kterém je výrazem neutrálním, do seznamu jej nezařazujeme. Tak je tomu například u cíle evaluace následující věty: *Jejich hra těžila z kvalitního útoku*. Polaritu dále nestanovujeme u prostředků, které mohou fungovat jako intenzifikátory či kvantifikátory. Nejisté případy hodnotíme z pozice rodilého mluvčího s jistou kvalifikující zkušeností z oblasti mediálních textů. Ověřování této části analytického exkurzu tak může být pouze introspektivní činností čtenáře. Stanovené seznamy analyzovaných prostředků jsou spolu s jejich pracovním označením a případnými poznámkami elektronickými přílohami této práce.

Níže uvedená **tabulka č. 11** reflektuje introspektivně stanovené zastoupení inherentních emocionálních prostředků v seznamu výrazů subjektivních:

Novinky.cz		Blesk.cz	
Počet subjektivních výrazů	83	Počet subjektivních výrazů	83
Poměr výrazů s pozitivní polaritou (%)	50,6	Poměr výrazů s pozitivní polaritou (%)	30,12
Poměr výrazů s negativní polaritou (%)	40,96	Poměr výrazů s negativní polaritou (%)	61,45
Počet inherentně emocionálních výrazů	30	Počet inherentně emocionálních výrazů	48
Poměr výrazů s pozitivní polaritou (%)	36,67	Poměr výrazů s pozitivní polaritou (%)	22,92
Poměr výrazů s negativní polaritou (%)	33,33	Poměr výrazů s negativní polaritou (%)	58,33

Tabulka č. 11: Zastoupení inherentně emocionálních výrazů v seznamu výrazů subjektivních

Na základě výše popsaného postupu bylo v seznamech subjektivních slov z obou analyzovaných zdrojů identifikováno 30 inherentně emocionálních slov v materiálu ze serveru novinky.cz a 48 těchto výrazů v materiálu periodika blesk.cz. Vyšší zastoupení inherentně emocionálních prostředků, které nutně tolik významově nezávisí na zapojení do syntagmatu jako výrazy zbylé, může opět naznačovat jisté tendence pro zpracování vybraného tématu u daného média. Větší objem zpracovaných dat by pak v případě podobných zjištění mohl vést například ke kvantifikaci bulvarizačních tendencí ve sledované jazykové rovině. Zastoupení prostředků s pozitivní, respektive negativní polaritou se v rámci daných zdrojů v porovnání se seznamy subjektivních výrazů významně neliší. V případě serveru novinky.cz jsou tendence užití obou druhů polarity opět značně vyváženější, než je tomu u webu blesk.cz. Zbylé procentuální zastoupení, které v tabulce neuvádíme připadá na výrazy, u nichž polarita nebyla klasifikována. V naprosté většině byly tyto shledány jako prostředky intenzifikační či kvantifikační.

3.5.6 Zastoupení slovnědruhových kategorií u emocionálních výrazů

Ze seznamu detekovaných inherentně emocionálních prostředků byly pro porovnání se seznamem prostředků subjektivních (viz kap. 3.5.3. Zastoupení slovnědruhových kategorií) stanoveny poměry zastoupení jejich slovnědruhových kategorií. Tato zastoupení pro oba vybrané zdroje dat popisuje **tabulka č. 12** (užité zkratky odpovídají tabulkám č. 9 a 10):

Novinky.cz	celkem	NEG	POZ	NEU	Blesk.cz	celkem	NEG	POZ	NEU
Sub	9	6	3	0	Sub	20	17	3	0
V	9	3	5	1	V	9	6	3	0
Adj	8	1	3	4	Adj	13 (14)	6	5	3
Adv/num	5	0	1	4	Adv/num	6 (5)	0	2	4

Tabulka č. 12: Zastoupení slovnědruhových kategorií emocionálních výrazů

Z uvedené tabulky je patrné, že jednou z dominantních slovnědruhových kategorií zůstávají i v případě inherentně emocionálních výrazů substantiva. Změnu v poměrném zastoupení je možné sledovat u periodika blesk.cz, kde (na rozdíl od výrazů subjektivních) převažuje užití adjektiv nad verby. Zřejmě nejvýraznějším ukazatelem je v tabulce č. 12 rozložení polarity výrazů ze serveru blesk.cz uvnitř kategorie substantiv. Užívány jsou v tomto případě z naprosté většiny (85%) prostředky disponující negativní polaritou. Ověření těchto tendencí by bylo vhodné na větším korpusovém materiálu.

3.5.7 Dílčí závěr a interpretace

Z výše vypracovaného seznamu subjektivních výrazů frekvenčního intervalu ($5, f_{\max}$) byly identifikovány ty prostředky, které disponují vnitřním sepětím či inherentním příznakem s emocionálním významem.

Pro tento úkol byly na základě prvotního monitoringu dat a komutačních testů vybraných jednotek nejprve stanoveny podmínky k zařazení výrazových prostředků do sledované kategorie. Tento krok tak zajišťuje alespoň jistou míru možnosti ověření a reflexe zvoleného introspektivního přístupu.

Ve sledovaném frekvenčním intervalu dat stránek novinky.cz byl poměr inherentně emocionálního lexika stanoven na cca 36% (z vytvořeného seznamu výrazů subjektivních). Z hlediska polarity byly obě kategorie mezi výrazy zastoupeny vyváženě zhruba ze 35 % (přesné údaje nabízí příložené tabulky). Zbylé zastoupení tvoří v případě obou analyzovaných zdrojů především výrazy intenzifikační a kvantifikační (s obojí možnou polaritou). Sledovat tak lze drobný posun oproti distribuci polarity v rámci seznamu výrazů subjektivních, které vykazovaly mírně vyšší míru slov s pozitivní polaritou (51% : 41%).

U stránek blesk.cz byl ve sledovaném frekvenčním intervalu stanoven poměr inherentně emocionálních slov na cca 58% (z vytvořeného seznamu výrazů subjektivních). Ve zhruba 58% šlo o výrazy disponující negativní polaritou. Jako výrazy s pozitivní polaritou bylo určeno pouze necelých 23% z identifikovaných. K výraznější změně poměrného zastoupení hodnot polarity tak ve srovnání s vytvořeným seznamem subjektivních výrazů nedošlo. Ověření tendencí k frekventovanějšímu užívání výrazů disponujících negativní polaritou by bylo vhodné na korpusovém materiálu většího rozsahu.

Stanovení slovnědruhových kategorií u výrazů inherentně emocionálních ukázalo v případě periodika blesk.cz především změnu ve vyšším poměru užitých adjektiv ve srovnání s verby. Nejvýrazněji profilovanou kategorií byla u tohoto média substantiva, a to z důvodů nejvyšší frekvence a takřka pravidelné realizace (85%) ve výrazu disponujícím negativní polaritou.

3.5.8 Klíčová slova

Jednou ze základních možností popisu využívaného korpusového materiálu je stanovení tzv. klíčových slov. Tato slova jsou vybrána na základě frekvence výskytu v rámci sledovaných dat (Bednarek 2008, s. 28). Konkrétněji jde o signifikantně vyšší frekvenci

určitých výrazových prostředků v rámci jednoho z porovnávaných korpusů (Hunston 2002, s. 68). Běžným postupem je totiž porovnávání korpusu menšího rozsahu (specializovaného) s korpusem rozsahu většího (referenčním).

S ohledem na výše zmíněné principy byla shromážděná textová data analyzována jednotlivě pro oba vybrané zdroje prostřednictvím nástrojů z webových stránek Českého národního korpusu. V tomto prostředí lze k analýze užít nástroje Kwords. Ten umožní nahrát analyzovaný text a vybrat referenční datovou bázi. Pro tento účel byl nakonec zvolen korpus SYN2015. Počet sledovaných klíčových slov stanovujeme na dvacet prvních nástrojem seřazených výrazů (slovních tvarů).

V případě serveru novinky.cz lze na prvních deseti místech pozorovat především výrazové prostředky neologie (*brexit*) a vlastní jména (*Farage, Idomeni*). Tato skutečnost je dána aspektem aktuálnosti, kterým disponuje sestavený speciální korpus ve srovnání s korpusem referenčním. Druhá desítka klíčových slov již skýtá vedle vlastních jmen také více výrazů obecnější povahy, které jsou ovšem v úzké spojitosti s tématem (*migrantů, uprchlickou*). Mezi prvními dvaceti prominentními výrazy se emocionální prostředky nevyskytují. Tím prvním je v seznamu až tvar na 31. místě – *nenávistných*.

Velmi podobná je situace v případě periodika blesk.cz. Prvních deset tvarů slov tvoří pouze vlastní jména nebo jejich deriváty (*Zahradníčková, Ódinových*). Mezi další desítkou slov opět figurují ty, které jsou obecně využívány vzhledem ke sledovanému tématu (*uprchlická, běženců, přesídlování*). Poměrně nečekaným je signifikantní výskyt slova *nudisté*. Tvary lemmatu *uprchlík*, které bylo předpokládáno jako jedno ze slov klíčových (viz kap. 5.1. Základní frekvenční seznam lemmat) se v seznamu nacházejí od 25. místa. Mezi prvními dvaceti prominentními výrazy se emocionální prostředky opět nevyskytují. Tím prvním je v seznamu až tvar na 47. místě – *ponižujících*.

3.5.9 K tvorbě slovníků subjektivních výrazů

Již v teoretické části práce byla zmíněna tvorba slovníků subjektivních výrazů jako základního nástroje pro potřeby postojové analýzy (viz kap. 2.1.3. Slovníky subjektivních výrazů). Při využití v rámci analytického exkurzu byl konkrétně Český slovník subjektivních výrazů použit jako nástroj pro identifikaci těchto prostředků ve sledovaném korpusovém materiálu, dále také pro identifikaci typické hodnoty polarit u detekovaných subjektivních slov.

Během práce s tímto nástrojem bylo pozorováno několik drobných komplikací či spíše disproporcí v očekávaném obsahu slovníku a podobě jeho užití verze (Czech SubLex 1.0). Veškeré tyto zachycené prostředky korespondují s doporučeními autorky (Veselovská 2013), která směřují ke zvýšení úspěšnosti při užití tohoto nástroje (především pro potřeby postojové analýzy). Hovoříme zde především o rozšíření databáze slov, jehož vhodnost dokládá několik vybraných dvojic prvků disponujících blízkým či sémanticky opozitním potenciálem. Pro ilustraci tyto dvojice uvádíme níže v **tabulce č. 13**, značky u konkrétních výrazových prostředků ukazují na jejich přítomnost (✓) či nepřítomnost (✗) ve slovníku:

Opozitní dvojice		Dvojice s blízkým sémantickým potenciálem	
velký ✓	malý ✗	vysoko ✓	vysoký ✗
nebezpečný ✓	bezpečný ✗	trest ✓	trestný ✗
beztrestně ✓	trestně ✗	násilník ✓	násilí ✗
		způsobit ✓	způsobovat ✗
		kriminalita, kriminálník ✓	kriminální ✗
		strážce ✓	stráž ✗
		dohoda ✓	úmluva, pakt ✗

Tabulka č. 13: Vybrané výrazy částečně reflektující možnosti rozšíření slovníku

Uvedené tabulky částečně reflektují potenciál k rozšíření Českého slovníku subjektivních výrazů. S ohledem na první oddíl zobrazující některé dvojice výrazových prostředků je možno konstatovat, že jedním z vhodných postupů rozšiřování slovníku se jeví využití těch lexikálních jednotek (ve slovníku obsažených), které lze v jazykovém systému komparovat s prostředky jejich opozitního významu (především na základě opačné polarity). Možnost automatizace postupu při využití antonym je však komplikována nutností následného ověřování. Pro srovnání uvedme dva případy lexikální negace zápornou ne-:

bezpečí (+) – nebezpečí (-), tvor (neut.) – netvor (-)

Přistoupíme-li pouze na využití naivní automatizace, lze tento krok označit za úspěšný jen v prvním případě. Tento fakt je dokumentován rozmístěním výrazů na ose polarity (pozitivní – negativní). Další příklad však reflektuje nevhodnost komplexní šíře daného postupu. Odstraněním zápornky druhého výrazu totiž získáme pouze výraz neutrální, který je svou povahou pro zařazení do slovníku nevhodný.

Druhý oddíl zobrazuje jednak možnosti zohlednění nových slov z potenciální osy synonymie (*dohoda – úmluva – pakt*). Dále však také možnost rozvinutí databáze prostřednictvím alternací slovnědruhových kategorií u daného sémantického základu (*trest –*

trestný). Také na základě těchto principů je lexikální databáze typu WordNet, která využívá komplexních sémantických sítí (Pala a Ševeček, 1999). Nástroj tohoto typu by byl k rozšiřování slovníku jistě prakticky využitelný.

Závěr

Prvním a zásadním cílem této práce byla kompilace poznatků o konstrukci emocionálního významu v češtině s přihlédnutím k možnostem jeho automatického zpracování. Pro tento účel bylo využito značné množství české i zahraniční odborné literatury. Jelikož se chápání pojmu *emocionalita* v rámci sledovaných zdrojů liší, bylo nejprve nutno zvolit ten z přístupů, který odpovídá hlavním trendům zpracování tématu s ohledem na možnosti automatického zpracování počítačovými metodami. Pojem *emocionality* je tak nejprve vymezen ve vztahu k pojmům blízkým, kterými jsou například *expresivita*, *subjektivita* či *afektivita*. Dále je zmíněna distinkce mezi výrazy objektivními (nacionálními) a expresivními jako možnost zúžení množiny sledovaných jevů při detekci evaluativních výrazů. Pro ilustraci širokého spektra interdisciplinárních přístupů, které se zabývají (nejen) jazykovou *emocionalitou*, byly dále selektivně popsány některé běžně užívané koncepty související s tématem emocionálních či evaluativních prostředků. V hlavní části práce byly dále popsány lingvistické aspekty konstrukce emocionálního významu v češtině, a to na rovině lexikální, morfosyntaktické, sémantické a pragmatické. V rámci jednotlivých konceptů byla ve vztahu ke konstrukci emocionálního významu zohledněna možnost jeho automatického zpracování počítačovými metodami. Šíře popisu dokládá celkovou náročnost daných metod a především nutnost jejich provázání napříč jazykovým plánem za účelem vyšší úspěšnosti automatického zpracování. Realizací kompilace poznatků o konstrukci emocionálního významu byl tak naplněn první cíl práce.

Druhým cílem předkládané diplomové práce byla charakteristika a komparace vzorků mediálního obsahu, která může sloužit například jako pilotní studie pro analýzy rozsáhlejší. Analytický exkurz této práce poskytl náhled na zpracování tématu migrační krize u internetových periodik *blesk.cz* a *novinky.cz*. Z obou těchto zdrojů bylo analyzováno po padesáti nejaktuálnějších článcích k datu 18., resp. 19. 7. 2016. Základními otázkami bylo, jestli a jak se liší repertoár lexikálních prostředků ve zpracování tématu u sledovaných periodik.

Vytvořen tak byl jistý koncept lexikální charakteristiky a komparace zvoleného frekvenčního pásma lemmat. V rámci frekvenčního seznamu byly nejprve detekovány subjektivní výrazy na základě jejich přítomnosti v Českém slovníku subjektivních výrazů. Přiřazeny k nim následně byly také typické hodnoty polarit a zastoupení slovnědruhových kategorií. Inventář těchto lexikálních prostředků byl potom komparován s prostředky, které

disponují inherentním emocionálním významem. Získaná data byla pro přehlednost uvedena v tabulkách a dále interpretována. Pro oba vytvořené specializované korpusy byla prostřednictvím nástrojů Českého národního korpusu zjištěna také klíčová slova.

Podoba frekvenčního seznamu lemmat potvrdila běžný jev vysokého podílu slov gramatických. Dále bylo ve sledovaném frekvenčním intervalu ($5, f_{\max}$) detekováno v případě obou sledovaných periodik 83 výrazů subjektivních, což nepodpořilo předpoklad o existenci širšího spektra subjektivních výrazů u periodika blesk.cz. Tuto skutečnost by bylo jistě vhodné ověřit na korpusovém materiálu většího rozsahu, eventuálně rozšířit sledovaný frekvenční interval postupně až po *happax legomenon*. Zohlednění polarit detekovaných výrazů již poukázalo na možnost existence rozdílných tendencí v rámci zpracování tématu. V případě webu blesk.cz bylo ve sledovaném frekvenčním intervalu více než 60% výrazů, které disponovaly negativní polaritou. Zastoupení výrazů s polaritou pozitivní bylo pak pouze 30%. Ve vzorku ze serveru novinky.cz byly v mírné většině užívány spíše prostředky disponující polaritou pozitivní. Poměr mezi prostředky s pozitivní a negativní polaritou byl tak značně vyváženější (cca 50:40). Určením slovnědruhových kategorií byl dále zjištěn vysoký podíl substantiv a verb.

Ve vytvořeném seznamu subjektivních prostředků byly v rámci reflexe jejich povahy následně detekovány výrazy disponující inherentním emocionálním významem. Aby bylo tuto introspektivní metodu alespoň do jisté míry možno ověřit, byly stanoveny podmínky, za kterých lze výrazy jako inherentně emocionální označit. Tento krok tak navíc odráží vhodnost určitých objektivizačních postupů napříč spektrem metod.

V materiálu ze serveru novinky.cz bylo zastoupení inherentně emocionálního lexika cca 36% (z vytvořeného seznamu výrazů subjektivních). Poměr mezi zastoupením výrazů s negativní a pozitivní polaritou byl vyvážený. Polarita nebyla stanovována u výrazů intenzifikačních a kvantifikačních. V případě periodika blesk.cz bylo zastoupení inherentně emocionálních výrazů cca 58% (z vytvořeného seznamu výrazů subjektivních). Pouze necelých 23% těchto výrazů disponovalo pozitivní polaritou. Stanovením slovnědruhových kategorií bylo zjištěno především dominantní užívání substantiv s negativní polaritou v případě webu blesk.cz. Ověření těchto tendencí by mohlo být jedním z cílů budoucích prací zabývajících se mediálním vyobrazením vybraných témat.

Na základě nástrojů Českého národního korpusu byl stanoven seznam klíčových slov. Mezi dvaceti nejvíce prominentními slovy nebyly pozorovány prostředky disponující emocionálním významem.

Charakteristika a komparace lexikálního zpracování tématu migrační krize poukázala na možné specifické tendence u vybraných periodik, především pak na frekventovanější užití významů disponujících negativní polaritou v případě periodika blesk.cz. Rozšíření uvedených metod by tak mohlo být jedním z prostředků hodnocení povahy daných médií a například pak jejich bulvarizačních tendencí. Nastíněním některých možných směrů pro analýzy větších datových objemů byl tak naplněn druhý cíl práce.

Na základě práce s Českým slovníkem subjektivních výrazů byly stručně dále popsány a ilustrovány některé možnosti jeho rozšíření.

Literatura

AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofía, 2000. Základní filosofické texty, sv. 5. ISBN 80-7007-133-8.

BAIDER, F. and CISLARU, G. *Linguistic Approaches to Emotions in Context*, volume 241. John Benjamins Publishing Company, 2014. ISBN 978 90 272 5646 1.

BALAHUR, A., STEINBERGER, R., KABADJOV, M., ZAVARELLA, V., van der GOOT, E., HALKIA, M., POULIQUEN, B. and BELYAEVA, J.(2010). *Sentiment analysis in the news*. In Proceedings of the 7th International Conference on Language Resources and Evaluation, 2010, str. 2216–2220.

BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

BEČKA, J. V. *Vybrané kapitoly z české stylistiky*. 1. vyd. Praha, 1966.

BEDNAREK, M. *Emotion talk across corpora*. Basingstoke [England]: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 9780230285712.

COLE, P., a L. MORGAN, J. (eds.). *Syntax and semantics*. New York: Academic Pr., 1975. ISBN 0-12-785423-1.

CRUSE, D. A. *A glossary of semantics and pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, c2006. ISBN 0748621113.

ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ M. a MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, M., CHLOUPEK, J., KRČMOVÁ, M., MINÁŘOVÁ, E. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, M. *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV, 1997. ISBN 8085866218.

ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3

ČERMÁK, F., FILIPEC, J. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

ČMEJRKOVÁ, S., HOFFMANNOVÁ J. (eds.). *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1034-3.

ČMEJRKOVÁ, S., KADERKA, P., ULIČNÝ, O. (ed.). *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3527-5.

DOKULIL, M. *Tvoření slov v češtině 1, Teorie odvozování slov*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

DU BOIS, J. W. *The stance triangle. In Stancetaking in discourse: Subjectivity, evaluation, interaction*. John Benjamins Publishing, Amsterdam, 2007, str. 139-182.

- FRIED, M. a ÖSTMAN, J.-O. *Construction grammar in a cross-language perspective*. John Benjamins Publishing, Amsterdam, c2004. ISBN 9027218226
- GREPL, M. *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi*. 1. vyd. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1967. Spisy Univerzity J.E. Purkyně v Brně - Filozofická fakulta ; č. 113. ISBN (Brož.)
- GRICE, H. P. (1978). *Some further notes on logic and conversation*. *Syntax and Semantics*, 9:113–127.
- HALLIDAY, M. A. K. a M. I. M. MATTHIESSEN, CH.. *An introduction to functional grammar*. 3rd ed. /. New York: Distributed in the United States of America by Oxford University Press, 2004. ISBN 0340761679.
- HARE, R. M. *The language of morals*. London: Oxford University Press, 1952. ISBN 0-19-881077-6.
- HATZIVASSILOGLOU, V. a MCKEOWN, K. R.. *Predicting the semantic orientation of adjectives*. In Proceedings of the 35th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and Eighth Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics, pages 174–181. Association for Computational Linguistic. 1997.
- HAUSENBLAS, K.: *Výstavba jazykových projevů a styl*. Universita Karlova, Praha 1971.
- HNÁTKOVÁ, M. *Značkování frazémů a idiomů v Českém národním korpusu s pomocí Slovníku české frazeologie a idiomatiky*. *Slovo a slovesnost*, ročník 63 (2002), číslo 2, str. 117-126. Dostupné z www: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4064>
- HOFFMANNOVÁ, J. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.
- HUNSTON, S. *Corpus approaches to evaluation: phraseology and evaluative language*. New York: Routledge, 2011. ISBN 0415962021
- HUNSTON, S. *Corpora in applied linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. Cambridge applied linguistics series. ISBN 978-0-521-80171-3.
- CHLOUPEK, J. *Stylistika češtiny*. Praha, 1991. ISBN 80-04-23302-3.
- CHOMSKY, N. *Knowledge of language: its nature, origin, and use*. New York: Praeger, 1986. Convergence (New York, N.Y.). ISBN 0275917614.
- FILIPEC, J. a ČERMÁK, J. *Česká lexikologie*. Praha, 1985. ISBN 21-011-86.
- FINDRA, J. *Štylistika slovenčiny*. Martin, 2004. ISBN 80-806-3142-5.
- FOOLEN, A. *The expressive function of language: Towards a cognitive semantic approach*. In Susanne Niemeier & René Dirven (eds.), *The language of emotions*. Amsterdam: Benjamins: 15-31. 1997.

- JANEČKA, M. *Korpusová analýza částic vyjadřujících postojovou a evaluativní modalitu k propozici věty. Lingvistika Praha 2014* [online]. Dostupné z www: <http://lingvistikapraha.ff.cuni.cz/sbornik>
- JELÍNEK, M. *Lexikologická a stylistická studie o expresivitě slov. Naše řeč, ročník 46 (1963), číslo 2, s. 86-91.* Dostupné z www: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4942>
- JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost. Praha: Portál, 2003.* ISBN 80-7178-697-7.
- KARLÍK, P. *Podmínková souvětí v mluvním aktu. Naše řeč, ročník 73 (1990), číslo 4, s. 188-195.* Dostupné z www: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6947>
- KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ, Z., a GREPL, M. *Příruční mluvnice češtiny. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012.* ISBN 978-80-7106-624-8.
- KOŘENSKÝ, J., HOFFMANNOVÁ, J., MÜLLEROVÁ, O. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.*
- LEVIN, B. *English verb classes and alternations: a preliminary investigation. Chicago: University of Chicago Press, 1993.* ISBN 978-0-226-47533-2.
- LOPATKOVÁ, M. *Valency in the Prague Dependency Treebank: Building the Valency Lexico.* 2003 Dostupné z www: ufal.mff.cuni.cz
- LOTKO, E. *Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.* ISBN 978-80-244-2309-8
- MACHAČ, J. *K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka. Naše řeč, ročník 62 (1979), číslo 2, s. 7-17.* Dostupné z www: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6093>
- MARTIN, J. R. a WHITE, P. R. R. *The language of evaluation: appraisal in English. New York: Palgrave Macmillan, 2005.* ISBN 140390409X.
- MATLACH, V. *Kvantitativně lingvistický software. Olomouc. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. 2014*
- MEENA, A. a PRABHAKAR, T. *Sentence level sentiment analysis in the presence of conjuncts using linguistic analysis. Springer. 2007.*
- MIKULOVÁ, A. *Emocionalita, expresivita a hodnocení - integrace v jazycích a jazykovědných koncepcích. In Integrace v jazycích, jazyky v integraci, s. 113–133. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha, 2010.*
- MIKULOVÁ, M. *Významové reprezentace elipsy. 1. vyd. Praha, 2011.* ISBN 978-80-904175-9-5.
- MISTRÍK, J. (1985). *Štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.*

- MLACEK, J. *Slovenská frazeológia*. Bratislava: SPN, 1977.
- NARAYANAN, R., LIU, B. a CHOUDHARY, A. *Sentiment analysis of conditional sentences*. In Proceedings of the 2009 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing: Volume 1, str. 180–189. Association for Computational Linguistics. 2009.
- NIEMEIER, S. a DIRVEN, R. *The language of emotions: conceptualization, expression, and theoretical foundation*. Philadelphia: J. Benjamins, c1997.
- PALA, K. a ŠEVEČEK, P. *Czech WordNet*. Final Report Version 1, June 29, 1999. Dostupné z www: <https://digilib.phil.muni.cz>
- PINKER, S. *Learnability and cognition: the acquisition of argument structure*. New ed. Cambridge, MA: The MIT Press, 2013. ISBN 9780262518406
- POLÁKOVÁ, L., MÍROVSKÝ, J., NEDOLUZHKO, A., JÍNOVÁ, P., ZIKÁNOVÁ, Š. a HAJIČOVÁ, E. *Introducing the Prague Discourse Treebank 1.0*. In Proceedings of the 6th international joint conference on natural language processing, str. 91–99. 2013.
- REYES, A., ROSSO, P. a BUSCALDI, D. *From humor recognition to irony detection: The figurative language of social media*. *Data & Knowledge Engineering*, 74:1–12. 2012
- SEARLE, J. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. 1969.
- ŠINDLEROVÁ, J., VESELOVSKÁ, K. a HAJIČ Jr., J. (2014). *Tracing sentiments: Syntactic and semantic features in a subjectivity lexicon*. In Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The User in Focus, str. 405–414, Bolzano/Bozen, Italy. EURAC research.
- SKALIČKA, V. *Vztah morfológie a syntaxe*. *Slovo a slovesnost*, ročník 18 (1957), číslo 2, str. 65-71 [Dostupné z www: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=885](http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=885)
- ŠTÍCHA, F. *Konkurence kladu a záporu v otázkách zjišťovacích*. *Naše řeč*, ročník 67 (1984), číslo 2, s. 76-83. Dostupné z www: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6440>
- TĚŠITELOVÁ, M. *Kvantitativní hodnocení lexikálních prostředků a jejich stylistické využití*. *Naše řeč*, ročník 55 (1972), číslo 2-3, s. 144-150. Dostupné z www: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5627>
- VARELA, F. J., THOMPSON E. a ROSCH, E. *The embodied mind: cognitive science and human experience*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c1991. ISBN 0262220423.
- VESELOVSKÁ, K. *Členská negace a způsob jejího vyjadřování v současné češtině*. Diplomová práce (Mgr.), Univerzita Karlova. 2010
- VESELOVSKÁ, K. *Czech Subjectivity Lexicon: A Lexical Resource for Czech Polarity Classification*. In Proceedings of the Seventh International Conference Slovo 2013; Natural Language Processing, Corpus Linguistics, E-learning, str. 279–284, Lüdenscheid, Germany. RAM-Verlag. 2013.

VESELOVSKÁ, K. a TAMCHYNA, A. *ÚFAL: Using hand-crafted rules in aspect based sentiment analysis on parsed data*. In Proceedings of the Eighth International Workshop on Semantic Evaluation (SemEval 2014), str. 694–698. Dublin City University. 2014.

VESELOVSKÁ, K.: *On the Linguistic Structure of Emotional Meaning in Czech*. Ph.D. thesis, Faculty of Mathematics and Physics, Charles University in Prague. 190 str. 2015.

VOLKOVÁ, B. *K emotivní sémantice a sémiotice*. Slovo a slovesnost, ročník 53 (1992), číslo 1, str. 11-21 Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3443>

WILSON, T. A. (2008). *Fine-grained subjectivity and sentiment analysis: recognizing the intensity, polarity, and attitudes of private states*. PhD thesis, University of Pittsburgh.

ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha, 1961.